Արեւելեան
Մամուլ
ԸՍՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
33ՐԴ ՏԱՐԻ
1903
ԹԻ 48 ՆՈՅ 26
ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ
Մ. Մամուրեան Որդի
ՊՋՄՐՐ

# ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒ

## 1904 Յունվար 1ին

## ԿՐԿԻՆ ԾԱԻԱԼ

## ԳԻՆ ԱՆՓՈՓՈԽ

ՆՈՒՐԲԱՂ

## "ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ„Ի ՀԻՄՆԱԴԻՐ

## Ս. ՄԱՏՍԱՒՐԵԱՆՑ

ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 4ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մանրամասնություններ յաջորդ էջերում

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ


| | | |
|---|---|---|
| Կ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ | Կինը Օրէնքին Առջեւ | 1133 |
| Մ. ԱՍԱՏՈՒՐ | Հերքում | 1139 |
| ՍԻՊԻԼ | Թափթփուտներ (*բանաստ.*) | 1118 |
| ՏՕԲ. Վ. ԴԱՂԱՐՈՍԵԱՆ | Յիրանապան Վիտը | 1140 |
| ԳՆԷԼ | Խոստովանանք մը (*վիպակ*) | 1144 |
| ՎԱՐՍԱՄ | Վերջին կոչը (*Oscar Kohler*) | 1151 |
| | Յայտագիր | 1132 |



## ԲԱՑՈՒԱԾ Է

## "ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ"

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

34ՐԴ ՏԱՐՈՒԱՆ

## 1904

## ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

*Խմբագրութիւնս որոշած ըլլալով Բոստըն-Կոփե-Կազետիկ ընդունիլ յառաջիկայ նոր տարուան բաժանորդագրութիւնները, արժան կ'գատէ ծանուցանել իր յարգ. բաժանորդներուն, որ եթէ կ'փափաքին նորոգել իրենց բաժանորդագրութիւնը հաճին մինչև 1903 Դեկտեմբեր 30 հասցնել մեզ իրենց բաժնեգինը:*

*Տե՛ս բաժանորդագրութեան պայմանները.*

Թիւ 48 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1903

## ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

# ԿԻՆԸ ՕՐԷՆՔԻՆ ԱՌՋԵՒ

Եթէ մօտ է կամ հեռի այն օրն ուր փիլիսիզմը՝ իր գանուած արդի վիճակէն քիչ մը բարձրանալով, փոխանակ արդահատական արտայայտութիւններու, մերթ երկիմաստ, մերթ կծու ակնարկութիւններ, փաղաքշական անմեղեմներ ու կեղծաւոր մեծարումներ հրատարակէ՝ յայն ատեն արդէն վերայ իրը ընկերային լուրջ ու կենսական խնդիր նկատելի եւ զգալէ պիտանի ընկերաբանութիւններու ուշադրութիւնը, չգիտեմ եթէ ալեսի կրնայ վայելչօրէն պատկերել, եւ յաջող պարագային՝ հաւնողիս չգիտեմ թէ թղթական անոն ո՞ր մասը եւ այդ մասը կազմող քանի՞ կրներ պիտի տանանան իրենց ազատապրութիւնն իրատանդը։

Ընկերային հարցերու մէջ չկայ հատ մը այնքան կենսական, արհաս եւ իր նպատակին անյապաղ եւ անբեն ա՛յան հանդամանքներով չհետաքրքրած՝ որքան փիլիսիզմը։ Այս փիլիսիզմն բառը մեր լեզուի մէջ պիտի ընդունինք "կնոջ ազատագրութիւն, կամ ատն ու կնոջ հաւասարութիւն խնդիր" եւ կամ պարզօրէն կնոջ աւանդական նշանակութիւնամբ, եթէ այս վերջին բառը խորթ կամ սխալ չգտանուի։

Սկսելով հնախապատմական մարդէն մինչեւ քրիստոնէութիւնն գալը՝ ամէն ազգի, ամէն ժողովուրդի, մինչեւ իսկ արեւելեան եւ

արեւմտեան քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ կինը ատրճն ու խիստ սահմանափակ դեր մը ունէր ընկերութեան մօտ, իր դոյութիւնը միայն երկու պայմաններու տակ կը նկատուէր անհրաժեշտ, մին իբրեւ սերունդներ արտադրող չունմարան եւ միւսն իբրեւ ընտանեկան յարկին պիտոյքը պահպանող տուիրը. կինը ատրուկ մ'էր իր ամուսնի քովն ոչ միայն անոր կենդանութեան ժամանակ այլ մանաւանդ հոգին ալ, մինչեւ այսօր Հնդկաստանի խորերը կան ժողովուրդներ որոնց կիները իրենց ամուսնի պիակին գրկուած կ'այրին։

Հակառակ բոլմակնութեան գրութեան՝ պոռնկութիւնը խստիւ արգիլուած էր քրիստոնէութեան առաջ ու հարը, մանաւանդ պատժով կը դատապարտուէր չնայած կինը կամ այրը ազատ էր չնալուսնալոյ քաղաքակիրթ օրէնքը կ'արտօնէ ամուսնին ազատութիւն անհաւատարիմ կինը, բայց կինը այդ օրէնքէն չօգտուիր անհաւատարիմ ամուսնի մասին. անցողարար յայտարարենք այդ ու կինոջ հանդէպ օրէնքին այս մեծ տարբերութեան պատճառը։ Որովհետեւ անհաւատարիմ ամուսինը չկրնար օտար կինոջ անկողնէն արտաղրած իր զաւակին իբրեւ հարազատ մայրը ներկայացնել իր կինը, մինչդեռ անհաւատարիմ կինը կրնայ օտարէն վաստակած զաւակին իբր հայրը հաւատացնել իր օրինաւոր ամուսինը, մինչեւ կամ պարագաներ ուր անհաւատարիմ կինը չկրնար ճշդել իրմէ ծնած մանկան ուն հայրը՝ սուր համար օրէնսդրութիւնը անհամեմատ կերպով խիստ դտնուած է պիտակին հղիութեան դէմ. բայց միայն անհաւատարիմ կնոջ չվերաբերիլը պիտակի հղիութիւնը, մանաւանդ որ անոր մէջ արտադրած պիտակէն մատաղ կը վնասուի ընկերութիւնը, այսինքն ընկերութեան միայն մէկ անդամը, անհաւատարիմ կնոջ ամուսինը եւ իր միւս հարազատ զաւակները խոցուած կը մնան որով պիտակը ընկերութեան մէջ կատնեցնայ իր աթոռը, դիրքը եւ անուն մը, մինչդեռ այրը իր արտադրած պիտակներով ընկերութիւնը կ'ապականէ. չատ քիչ հայերը կ'ընդունին իրենց պիտակն իբրեւ զաւակ, չատ քիչ մայրեր կը լքեն իրենց պիտակն իբրեւ չնութեան պատուղ, եւ սակայն օրէնքը կը դատապարտէ որդեսէր մայրը եւ կը ներէ որդուրաց հայրը . . . :

Բազաքակիրթ աշխարհի օրինական այս անիրաւ տրամադրութեան, ինչպէս նաեւ հնադոյն դարերու բարբարոս խստութեանց դէմ կինը չէր կրնար ըմբոստել ու մաքառիլ այն պատճառով որ իր դոյութիւնը՝ համեմատաբար առնական դոյութեան խիստ ակռը է, մանաւանդ իր գործը պէտք էր լսուիլ արդար եւ անաչառ գատաորներու առեւտրին մէջ որ պիտի կազմուէր այրերէ, այսինքն վերին դասն աէրը պարտ էր լսել անոր գատը եւ յետոյ լրջմիտքը գատապարտել։

Այս անկարելիութեան առ ընկճած կինը ևիչ գանգատի նչան մը ցուցներ իր ստրկական վիճակին մասին՝ առանց գատուելու պի-

*ու պատասխանատուէր, ուստի պէտք էր իրրա ոյժը գործածել, ինչպէս դարերու ընթացքով գործածեցին գիւղերուս խումբերը ու վերջապէս յաղթանակը տարին*

*Միմիէ կարելի՞ էր որ ակար կիներն ու ըմբոստանար գերիին պէս՝ որ ասիկա իր ալրոջ նման առնական հատատար ոյժով օժտուած էր, ատրպատգօրէն բնաւթիւնը չէ տուած կնոջ այդ ոյժը, վասնզի կինը հիւանդ է, մեծ հիւանդութիւն՝ ինչպէս Տիկին Մէյէ այս ախտոտով հատոր մը գրած է։*

*Բայց կինը որքան ևս հիւանդ, որքան ևս անկարող հակառակուլոս առնական բռնապետութիւնն՝ գոնէ փորձ մը պէտք էր ընել, փորձ՝ զոր ատէպ կրկնեց գերին մինչև որ իր ազատագրութիւնը հաչակուեցաւ։ Ազատագրանալու համար կնոջ բնական օրէնքով ակարութիւնը չունէր իր ազատագրութեան կռուելու զօրձին մէջ՝ պատմութիւնը արձանագրած է արդէն ոստմիկ Ամազոններու մեծ փորձը որ չարունակուեցաւ երեք դարի չափ։ Այս կիները չէին ամուսանանար, բայց չարունակելու համար իրենց տեսակը տարին անգամ մը կը մօտէին գրացի Գարիբլեանդներու, միայն աղջիկները կը ճնուէին, իրենց բոլոր կեանքը պատերազմներով կ'անցնէր, բանակներ ու թագուհիներ ունեցան՝ որոնցմէ մին, Փէնթէզիլէ Տրուադայի պատերազմին մէջ ինկաւ։*

*Այս պատմութիւնը՝ զոր չատեր առասպել կը համարին, ֆեմինիզմի համար իրրև կարեւոր ու պերճախօս պաչտպանողական մը կրնայ անցնիլ եւ քաղաքակիրթ ազգերէ հասուցած արդի չնչուչ դիւցազնուհիները իրրև զինք կրնան գործածել Ամազոններու նմանն յիչատակը, բայց պէտք է դիտնալ որ անոնք ազդերին դիմադուլ եւ նման ուժով քաչելու համար իրենց աչ տարին կ'այրէին։ Ուրեմն տարին ընական արդիւնք մ'է կնոջ առնացումին, եւ սակայն կնայնին հրաչագոյն կուրծքին վրայ այրած ու գօս տարին մը երեւոյթը տրէչայնին է։ Այս տեսակէտ քննելով ֆիմինիզմը՝ կարելի է իրագործել զայն պայմանով որ կիներ իր անձին առնելորդ մասերը խլել, նեռակ, բայց պակաս մասունքն ինչո՞վ լեցնել։*

*Կը տեսնենք ուրեմն որ բնութիւնը զլացած է կնոջ ֆիզիքական այն առաւելութիւնները՝ որով այրը զերազանցապէս տղօր է ուրիչ տեսէն ևս ստէպ կ'իչխէ երկրին։ բայց բնութիւնը առած է կնոջ այնպիսի նրբութիւն, հրապոյր ու չնորհ որով նա կարող է տեսլի ևս զօրացնել առնական ոյժը, ուրեմն երբէք իրագործ ֆեմինիզմը՝ կինը պիտի թօխտէ իր հրապուրիչ հանգամանքները, պիտի միլիոնաւոր ի չանկուցանող ու միանգամայն կազդուրիչ ձիրքերէն ևս որով առնական էութիւը պիտի ակարանայ, վասնզի չկայ մարդկային կեանքի մէջ փաստ մը այնքան մեծ ևս աստուածային, չկայ երբ անդիմազրելի ներքաչտանութիւն տեսլի հզօր քաջալերը մը քան իր սիրած կնոջ հետցումը ու երբ այդ պաչտելի էակը կը*

փութայ՝ հաւատալով իրեն ոյժին՝ որո՛ւ պէտք է դիմել հոգեկան մնունդ պահելու համար։

Ըսինք թէ կինը հիւանդ է, հիւանդ՝ յղութեան, ծննդաբերութեան ու վիժման եղանակին, հիւանդ ծծատուութեան մէջ ալ, հիւանդ՝ ամիսը երեքէն մինչ հինգ եւ աւելի օրեր, հիւանդ՝ ապահէ նախանձով, եւ այս հիւանդը պէտք ունի զգաստանալու, հետեւապէս անընդունակ է մարդկային չարքաշութեան դէմ։

Կնոջ ֆիզիքական կազմութեան մասին այս հակիրճ տեղեկութեամբ պիտին է համոզուիլ թէ ֆէմինիզմը անիրագործելի է բուն այն առումով որ նիւթականը կը չոչափէ։ այժմ փութանք զայն իր բարոյական եւ հոգեբանական լոյսերով դատելու։

Կինը ակար է, թերեւս իր ակարութեան բուն պատճառն է իր ծանուցեալ հիւանդութիւնը, եւ այդ ակարութիւնն է բուն պատճառ նոյնպէս իր սիրտի եւ միտքի անորոշ եւ յարափոփոխ ձգտումներուն. անորոշութիւն, փոփոխութիւն, անբացատրելի ձգտումներ՝ որոնք կը կազմեն իր եւ մեր բոլոր գժբաղդութեանց իսկական պատճառները, այս տխուր ճշմարտութեան հետեւանքով ծնունդ առաւ ամէն ոճիրներու մէջ փնտռէ՛ կինը առաջը։

Կինը սէր կը նկատէ վասն զի նոյն ինք սէրն է, քանատեղծութիւնն է, բայց չիրենը վասն զի սիրել չգիտէ ինչպէս մտածուիը, կը նախանձի իր երեսակ կրասերէն զոր երմէ աւելի կը գգուէն ծնողքը։ Մանուկը կը փարի անոր՝ որմէ աւելի երես կը դանէ, ընծաները ու խաղալիքները կ'ընդունի. կինը կը հակի անոր՝ որ աւելի կրնայ գնահատել զինքը, կնոջ ամենէ մեծ խնդալն է սիրուիլ, պաշտուիլ եւ իշխել սիրտերու, իր ուրախութիւնը անսահման է այն պարագային ուր կ'զգայ թէ կը սիրուի, զգացում՝ զոր մինչ կը թարգմանենք սիրոյ նչանակութեամբ, կինը կը զոհէ սէր, սիրտ, զգացում եւ ամէն բան երբ համոզուի թէ կրնայ խաբել, խաբելու արուեստին մէջ ոչ ոք կարող է հաւասարիլ կնոջ։ Ըսի թէ կինը սիրել չգիտեր, թերեւս սխալ է այս եւ անարդար, կան կիներ ուրեմն որ կը սիրեն բայց երբէք ուսումնասիրելով ու գտնելով առարկան։ կնոջ կեանքի երեւոյթները, փորձերը կը հաստատեն թէ նա ընդհանրապէս կը սիրէ մեծը, վեհանձնը, քաջը եւ իր վրայ իշխելու կարող մարդը, բայց միեւնոյն ժամանակ իրական պատմութիւնները ցոյց կուտան թէ կինը ատելի արժանաւորէն խոյս կուտայ, իր պաշտած սիրահարէն կը զգուշ անձնատուր լինելու համար իր մէկ ապուշ սպասաւորին, ինչպէս անբարոյական ամուսինը պատկերով իր երկնային խնկած հրեշտակէն՝ կ'իյնայ մինչեւ իր մէկ աղտոտ սպասուհին գրկելու տարմութեան։

Ուրեմն ի՞նչ է կինը։ ֆէմինիզմը ուսումնասիրելէ առաջ պէտք է կնոջ ինչութիւնը խորագէս տրտիլ, անոր ակարութեան եւ կարողութեան աստիճանները չօչափել ու որոշել, սիրտը յատակ տես-

նել, միտքի առնմանները դրական ճչահել որպէս զի իր մասին տըրուելիք օրէնքը յարմարութիւնէ չվրիպի։

Ի՞նչ է կինը եւ ինչո՞վ կրնայ բացատրուիլ նա — հատատագէք որ չգիտեմ, ամեն անգամ որ մարդիկ կը փութան այդ հանելուկը լուծելու՝ երբ դանուին կնոջ առջեւ՝ անոր արտաքին երեւոյթները կ՚արգիլեն գիրենք նեղս խոհանոցէն, վասն զի կնոջ մէկ ժպիտը կամ երկու չիմ արտասուքը՝ գօրաւոր քան ուրիշ ամեն գէնք՝ կը ջլատեն առնական կամքը . . . ։

Ուրեմն մարդ պարտաւոր է իշխել իր կնոջ խելքով ու պատուով, պահպանել զանի ամեն հատանական պատասխանիներու եւ արհամարհանքի զէմ, սէր, պաշտամ, դուրսուրանք ու երբեմն ալ թեթեւ յանդիմանութիւն՝ առանց անոնք են կինն իր խաչելին եւ տժգոհութիւն մէջ անվերապահելու խելացի միջոցները։ Ըսէք, քիչ մը սիրուն եւ չատ մ՚ալ ողորմելի չէ՞ք դուներ այս բոլորը։ Պաշտել եւ յանդիմանե՛լ, ինչպէս ծնողը կը դաստիարակէ ու կը կշտամբէ իր մանուկը, ինչպէս մանուկը կը համբուրէ եւ ի՝ապտակէ իր պատերիկը։ Ուրեմն պէտք է պատմել կինը։ Ա՛հ, ընդը որքան դիւրին է երբ դործնականին անկարելիութիւնը չմտածենք։ Սոկրատ չկրցաւ բարեկրթել իր կինը Մոլիէր չկրցաւ ակամայ կատակութիւնէ փրկուիլ եւ մարդկային ընկերութիւնն այս անհաճ ընտանեաները չկրցան կամ չուզեցին պատմել իրենց անարժան կիները, ընկերութիւնն մէջ իւրաքանչիւր են Սոկրատի եւ Մոլիէրի կենդանի օրինակները . . . ։

Առաւօտ կինն առեղծուց մարդուն ընկեր մը ուզու համար, բայց ընկերութիւնն պէտք ու պայմանն է համերաշխութիւնը որ կը պայմանայ հատատարութիւնն օրէնքով։ երբ այս օրէնքը զեղծուի՝ ընկերութիւնն ալ կը քայքայի, կը ցրուի ուրեմն այս հայեացքով պէտք է որ կինը հատատար վերջ ունենայ մարդուն քով, կեանքի ամեն առաջադրութիւններուն վրայ, եւ ահա ֆիլմինգոմը հնչուի ի՝իրմանայ։ Սակայն եթէ հատատարութիւնը ընդունենք եւ ըմբռնենք բառին առաջադրանական եւ ընդհանուր առումովը։ Ընկերութիւնը մէկէ աւելի անձերու միջեւ կնքուած պայմանով կը կազմուի եւ այդ անձերէ իւրաքանչիւրը իր դերն ու պաշտօնն ունի կատարելու հանդարտ, բայց տարբեր ընդհանրական եւ պէտք ու պէտ միօրինակ եւ հատատար պարտին լինել, ո՛չ այլ դերերը տարբեր են իրարմէ՝ որոնց միացումով կը ծնի արդիւնքը, եւ ընկերութիւնը ի՝տարբեր ըսել է թէ հատատարութիւնը դերերու միօրինակութեան մասին իր բառական նշանակութիւնը կը կորսնցնէ եւ կը՝ յանգի ընկերութեան անդամներէն մէկն միւսին մանրապիտական գործունէութեան։ Արդ, այդ ու կնոջ հատատարութիւն ըսելով պարտինք իմանալ անոնցմէ իւրաքանչիւրին յատկացեալ տարբեր դերերուն հատատարելին գործադրութիւնը, ուստի, տարբ հակառակ բառական պրօսալի պիտի լինէր երեւակայել թէ կինը պարտաւոր է չարաթը երեք օր չուկայ դնալ

եւ փոխադարձաբար ամուսինն ալ տունը պահէ, վասն զի բնութիւնը չէ տուած կնոջ հրապարակի վրայ գործելու կարողութիւնը, նոյնպէս եւ չէ տուած մարդուն իր երեսին դիմելու աղբիւրը։

Կնոջ ետկական վիճակը թուեցաւ բաղձանալ այն օրէն ուր Բրիտտոս պատուիրեց մարդուն "սիրել իր կինը իբրեւ իր մարմը եւ կնոջ՝ հնազանդիլ իր ամուսնին„։ Այս վարդապետութեան մէջ սէրը ստմանոփակ է եւ հնազանդութիւնը տարապայման, վասն զի կան մարդիկ որ իրենց անձէն չատ քաւելի կը սիրեն իրենց կինը. գալով հնազանդութեան՝ երբ տարապայման է այն՝ ամուսնին գերիշխանութիւնն ալ բացարձակ հանգամանք մը կ'առանայ ուրիշ, մէկ կողմէ կատարեալ հնազանդութիւն եւ միւս կողմէ անսահման իշխանութիւն՝ կնոջ հին գերութիւնը կը նորոգին աւելի հաստատուն գետնի վրայ հիմնուած։

Տարապայման հնազանդութեան մէջ կինը սիրուն ըլլալէ կը դադրի, վասն զի անտանդաւնի է այն, եւ այդ տեսակ մեքենան չկրնար սէր ներշնչել. հակառակառ այս պայմաններու առկ կնքուած ամուսնութիւնը համերաչխ ու ներդաշնակ ընկերութիւն չկազմեր, ընդհակառակն երկու ծայրայեղ հակառակութեանց բոնի միացումն է այն։ Սիրուած կինը կը պաշտուի, չիշխուիր ատոր վրայ, փոխադարձօրէն երբ կինն ալ կարենայ սիրել՝ նա ինքնաբերաբար կը հնազանդի իր սիրահարին. ինչ որ ըսի վերեւ՝ կը կրկնեմ թէ կինը իր սիրած մարդուն վրայ հիացումներ կ'ունենայ եւ այդ հիացումները կը կազմեն իր երջանկութիւնը, հիացումը ըստ ինքեան փոքրէն մեծին, սաղակարգելէն գլխաւորին ու ակարէն փրկարար զօրաւորին արձակուած փառաբանութիւնն է։

Արդ՝ քանի որ կնոջ բնական ու բարոյական թերութիւնները, տկարութիւնը, մտաւոր հիւանդութիւնը, զղացման փոփոխութիւնը, դատողութեան անբաւականութիւնը պարզուած, եւ ասով մարդուն հաւասար դիրք մը պահելու, անոր հետ համընթաց գործելու, մէկ խօսքով՝ ֆէմինիզմի անհնարութիւնը ապացուցուած է, ինչո՞ւ արդեօք զրական օրէնքները մարդկային երկսեռ ընկերութեան համար հաւասար արամադրութիւններ պիտի ունենան, մանաւանդ մի քանի պարագաներու մէջ օրէնքն աւելի խստութեամբ կը ծանրանայ կնոջ վրայ. ինչո՞ւ եւ ի՞նչ իրաւունքով ամուսնին արուծիք չտալ եւ տալ անոր՝ անհաւասարիմ կինն ապահովելու իշխանութիւն, կինը՝ որ հիւանդ է, տկար է, զեղծիկ է, փոփոխամիտ է սիրուելու եւ պատդութեամբ։ Անհասկնալի հարց մը որ ուղղակի կը չօշափէ ներկայ ուսումնասիրութեան խորագիրը, որ սակայն պիտի մնայ անլուծելի մինչեւ որ օրէնսդրութիւնը կարենայ թափանցել օրինաց բուն փիլիսոփայութեան եւ յաջողի լուսաւորել այն մթին խնդիրը մէկ պէսզի է ներել խելագարներէ զատ՝ նորմալ հիւանդ ու մանր ոճրագործին, այս հարցման արտաքին եւ-

բեւոյթներէն յափշտակուելով ամէն մարդ իր գուէն հնչտիւ պիտի տայ՝ ի նպաստ ոճրագործին, քայց ահաւոր եւ անվրիպելի հետեւանքներու իրականութեան գաղափարը անմիջապէս պիտի յայդարդէ խնդրին նախնական տպաւորութեան ու պիտի սրբէ նպաստաւոր քուէն, վասն զի ներել հրամցնելն՝ կը նշանակէ ընկերութիւնը հնթարկել ոճրագործներու արշաւին, ներել անհատաւորիմ կնոջ՝ կը նշանակէ ամուսնութիւնը ջնջել, հաստատել օրէնք մը կնոջ ֆիզիքական ու բարոյական վիճակին յարմար՝ այսինքն կարի մեղմ ու թեթեւ ընչպէս մանկան սրտաճմանութիւնը, կը նշանակէ այսուհետեւ կիներու ձեռքով դործել սալ ամէն տեսակ ոճիրներու

Այս չափազանցօրէն կնճռոտ հարցը կրնայ հալիւնել իր հակասական երեւոյթները կարելի է համերաշխութեան դրութեամբ հաշտեցնել նիւէ հաստատութեան օրէնքը իր վոխաբերական իմաստով դործադրելի, այսինքն մարդ եւ կին իրենց յատուկ ու բնական դերերուն մէջ չվերտհան դործելէ, եւ այսպէս կեանքը պահելու համար փութայ մին միւսին պակասը լրացնելու

Եթէ մարդը մեծ աչխարհներ կը կառավարէ իր ոյժով ու կորովի դլխով, տղին կինն ալ ունի իր փոքրիկ աչխարհները վարելու կարողութիւնը որմէ զուրկ է մարդ, այսինքն պահել տունը, ուր կինը միայն կինը կրնայ պատրաստել մեծ աչխարհներ կառավարելու կարող մարդեր քանի որ մարդկային նախնական դաստիարակութիւնը մի միայն կնոջ հոդիներուն է։ Եւ ահա այս փոխադարձ դործունէութեամբ կը ծնի ընկերութեան համերաչխութիւնը, կ՝երաչխաւորուի այլ ու կնոջ ներդաշնակաւոր հաւասարութիւնը, կ՝իրագործուի ֆէմինիզմը։

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

## ՀԵՐՔՈՒՄ

Բոլոր դպիրակրօններու միութիւնը միանգամ ընդ միշտ անդորրացնելու համար, կուզամ յայտարարել թէ՝ Ա. Մաամոդի 7 Յունիս 23րդ. թիւին մէջ հրատարակած «Պատուելին Ակնկիկը» վերնագրով վիպակ, բառին բուն առումով վիպակ մէ, հետեւաբար զուրկ որ եւ իցէ իրականութենէ, հոն յիշուած անձերն երեւակայական ըլլալով բոլորովին։

Կեսարիա

ՄԵԼՔՈՆ ԱՅՍԱՏՈՒՐ

## ԹԱՓԹՓՈՒՄՆԵՐ

Աբե՛ծ բարտի, ցարասիներ ու Թրմբի,
Ջուրին վըրայ լուսնէն ԹերԹեր կը Թափի.

Ջերթ իրիկուան հովէն սանտրուած վարսեր երկար
Ամառ ցայգուն քոյրեր լիճը կը խընկեն յար.
Եւ խընկաբոյր մեծ լիճն ահա՛ կը փայլի վառ։

Կ'ընէ Թիակն յար եւ եչ,
Կը սահի նաւս երազի մէջ։

Կը սահի նաւս երկինքն ի վեր
Լըճին վըրայ, աննի՛ւթ եԹեր։

Եւ Թիերէս իմ օրօրուն
Մին լըռութիւն է, մըն լըռութիւն։

Ջուրին վըրայ լուսինն ինչպէս կը ծըվի,
Թիակն ինչպէս՝ կոհակներուն լըճափի,
Հեռեռանշո՛ղ հոգիս ԹերԹ ԹերԹ կը Թափի։

*Թարգմ.* ՍԻՊԻԼ.

ԱԼՓԷՈՍ ՍԱՄԷՆ

## ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱԽՏԸ

*Բազմաթիւ են այն անձերը որք յաւուր գաղափարներ չունին ֆրանսական ախտին քանի մը կարեւոր կէտերուն վրայ։ Այս վերջ ջինիներուն մէջէն անոնք որք ամենէ աւելի մտահոգութեամբ կը չըշահապատին չատերուն մտքերը, երեքի կրնան բաժնուիլ հետեւեալ կերպով։*

*Ա. Քա՞նի հատ են սոյն ախտին ընթացքին չըշահները եւ ո՞րո՞նք են անոնք։*

*Բ. Որո՞նք են այդ հիւանդութեան տարափոխման ժամանակները եւ այս վերջինին տարբեր ձեւերը։*

*Գ. Մի՞թէ ամէն սիֆիլիտիքներու ապաքէն, անվտանգ կերպով մըչտ վա՞ռ պէտք է նկատուի անոնց ապաքինութեան եւ ամուսնութեան արդահանքներուն նկատմամբ, կամ թէ կը գտնուի՞ն քանի մը պարագաներով սահմանուած բացառութիւններ, եւ որո՞նք են անոնք։*

*Մտադիր ենք անդ այս կէտերը լուսաբանել մեկէկ առ ելի յօդուածներով։*

* * *

*Նպատրին պրոբլեմայութեան համար, յարմար կը գտանենք սկսիլ նկարագրելով այդ ախտին գտնգան չըշահները, որք երեքի կը*

*բամնուելին, առաջին, երկրորդ եւ երրորդ շրջանի կոչումով, առանց փոխարէն ֆրանսերէնի մէջ յաճախ կը գործածուին syphilis primaire· syphilis secondaire եւ syphilis tertiaire|ի առաջնութիւնները, որոնց նշանակութիւնն է պարզապէս, առաջնական, երկրորդական եւ երրորդական փրանկախոս։*

*Ընթերցողը կ'ըմբռնէ՛ն անշուշտ թէ այս երկար անուանութիւնները չենք ուզեր իմացնել թէ սորերը սիֆիլիզները գոյութիւն ունին։ Իրարմէ առնել կամ նուազ զօրաւոր, դէմ՝ առայժմ սոյն ախտին նկարագրութեան մէջ, այսպիսի զանազանութիւն մը ընելու հպատակը չունինք դեռ, առնել վերջ մանուածորագէտ պիտի գիտնանք այդ կէտը։ Անոնցմով միայն բանալ կուգինք թէ սիֆիլիթիքի մը վրայ, անոր հիւանդութիւնը առացած օրէն մինչեւ մեռնիլը, երեսան եկող բոլոր արտայայտութիւնները բամնուած են երեք խումբերու, ո՛րոց ամէն մէկը, ժամանակագրական կարգով վերոյիշեալ անունները կը կրնան։*

*Արդ որո՞նք են այդ երեք չրջաններուն սահմանները, որո՞նք են անոնց ամէն մէկը յատկանիշող արատքին կամ ներքին նշանները, վերջապէս որչա՞փ ժամանակի կընայ հասնիլ անոնց ամէն մէկուն տեւողութիւնը, ահա այն կէտերը՝ զորս մտադիր ենք բացատրել հետեւեալ տողերուն մէջ.*

*Այն արտայայտութիւնը՝ որու ներկայութիւնը անձի մը վրայ, ընդհանրապէս բաւական է վերջինին ապահանուած ըլլալը հաստատելու, կը կոչուի chancre syphilitique կամ chancre induré այսինքն փրանկախոսական կամ կարծր չարաչեղ։ Եթէ կարծր ածականը վերագրուած է տարբ, պատճառն այն է որ, կայ նաեւ ուրիշ չարաչեղ մը՝ կակուղը, կամ chancre mou, բոլորովին տարբեր մեզ զբաղեցնող տիտէն, որ չունի տարբ նման գանազան չրջանները, ոչ ալ որեւէ յոռի ազդեցութիւն մը, հիւանդէն ապագային նկատմամբ։*

*Զմեզ հետաքրքրող chancreը ընդհանրապէս (կը կրկնենք ընդհանրապէս որովհետեւ կան բացառութիւններ զորս պիտի նկարագրենք աւելի վերջ) կը պտնուի մարդոց կամ կանանց ծնոտաբերանի դործարանները մէկ կէտին վրայ. այդ կէտը կընայ ըլլալ մորթային մաս մը, այսինքն չիշեալ գործարաններուն պատկանող մին այն մասերէն՝ որք մեր դէմքին կամ թևերն նման աւելորդական մորթով ծածկուած են. բայց նա կրնայ նաեւ գտնուիլ, եւ այս պարագան առաջինէն չատ աւելի յաճախ կը պատահի, այն տեղերուն վրայ, որք փոխանակ ձերմակ մորթի քօղարկուած են ուրիշ մի կարմիր, նուրբ, զգայուն մաչկով մը որու muqueuseի կամ լորձնաթաղանթի անունը կուտան։ Արդէն ոչ դիտէ թէ այս վերջինին սպիտակը կը գտնուի չրթունքներուն ներքին մասին վրայ ու բերնին մէջ եւ թէ անոր նմանները կը տեսնուին մորթինայն ուրիշ կէտերուն վրայ։*

*Այսպէս ուրեմն կարծր չարաչեղը կը ծնի ընդհանրապէս ծնոտաբերական գործարաններուն մորթին կամ լորձնամաչկին վրայ, նա յառաջ կուգայ, եթէ մէկդի ձգենք գրգռել քանի մը բացառութիւններ, տեսական տպաւորութենէն երեք կամ չորս չաբաթ վերջ. մինչդեռ մեռած՝ կակուղ chancreը, ինչպէս ըսինք տարբեր հիւանդութիւնն մ'է, նման յարաբերութիւնէ մը քանի մը օր վերջ երեւան կուգէ։*

*Չաբաթները, եթէ դինքը պահենք իր ծագման սկիզբը, կանոնաւորապէս կլոր, մորթին կամ լորձնամաչկին ընդհանուր մակերեւոյ-*

թէն քիչ մը բարձր, մասին կոյտ մ'է որու papule անունը կուտան եւ հայերէնի մէջ ալ շտիկ կըսեն ևդիր ... կաղապեմ չուսիկ չհասկնայիք։

Նա ոչ կը ցաւի եւ ոչ ալ կը քերուի. քանի մը օր վերջ, այդ papuleը ծածկող բարակ մաշկը կ'անհետանայ եւ այն ատեն կըսեն chancreը երեւան եկած է։ Այս վերջինը նոր կարուած միսի նման թուխ կարմիր է. իր մակերեւոյթը հարթ ու փայլուն է եւ իր տեսքը կուտայ մեր աչքերուն այն տպաւորութիւնը՝ զոր վարժուած ենք ունենալու vernis տարիանելու առջեւ։ Իր վրայէն մեծ քանակութեամբ թարախ չի վաղեր, այլ անկից կը ծորին անպոյն հեղուկի մը առանձանալի կաթիլները, զինք յատկանշողն է իր յատակին ստացած անսովոր կարծրութիւնը, այդ յատկութիւնն է որ չատ փափուկ պարագաներու մէջ զայն կը զանազանէ chancre ոսկեձոյն վրայ է որ կը դատնայ բժշկին բոլոր ուշադրութիւնը, իր հիւանդը մասնաւոր դարմանումի մը դատապարտելու կամ զայն ազատ ձգելու համար։

Միեւնոյն մինչեւին մարդուս մարմնին այն խորչերը, որք կը գանուին երկու կողմերէն որովայնին վարի եւ երանքներուն բարձրագոյն մասին սահմանին վրայ, երեւան կելնեն մէկ մէկ խոշոր ուռուցք. ասոնք հաւաքածոյներ են ուրիչ ուռկի փոքր կոնաձեւ, որք խոշոր գնդիկի նման կարծր են եւ դիպելնք չօշափող մատներուն տակէն խոյս կուտան, վերատին երեւան դալու համար։

Chancreը ընդհանրապէս երկք, չորս կամ հինգ չափէ վերջ կը դադրի եւ իր տեղը կը մնայ, բաւական երկար ժամանակ, անսովոր կարծրութիւն մը։ Որչափ ժամանակ որ անձ մը միայն այդ չարաչար կեղը ունեցած է, իր հիւանդութեան առաջին շրջանին մէջ կը զգուշանայ, եթէ ուզենք յատկանիշել այս վերջինը, զայն պիտի կոչենք ապականիչ շրջան, որովհետեւ այդ ժամանակամիջոցին է որ ինֆեկտիոն վարակող սեռական յարաբերութեան օրէն սկսեալ, այսինքն այն օրէն ուր հիւանդութեան թոյնը իր մարմինն, եւ հետեւաբար իր արեան մէջ մտաւ, այդ ժամանակամիջոցին է որ անոր կազմուածքը փոփոխութիւն մը կը կրէ։

Այդ անձը կը ձգտի ունենալու արեան տարրեր վիճակ մը որով սիֆիլիզէն զերծ պիտի մնայ, այսինքն՝ մէկզի ձգելով մի քանի քննադատելի բացատրութիւններ, անդամ մը եւս այդ ախտը չպիտի ստանայ, իր բոլոր կեանքին մէջ։ Այսպիսի ծանր փոփոխութիւն մը չկրնար անկէ ունենալ, առանց ծալումի տալու այն ընդհանուր ախտանշանները որոնցմով հիւանդը կը տառապի այդ ժամանակամիջոցին եւ որք են դէմքացաւ, նամանաւանդ իրիկուն եւ գիշերը, տաքութիւն, մարմնոյ կարծրութիւն եւ անցողական ու սոսկալի ցաւեր ոսկորներուն եւ յօդերուն մէջ։ Երբ այս ամէնը դադրի ու չարակեղը դոցուի, հիւանդին վիճակը կը բարւոքուի առեն մը, բայց վա՛յ անոր, որ զոհ կըլլայ այդ առերեսս բժշկութեան, ինքզինքը մահաւոր դարմանումի մը չենթարկելով։

Chancre դուս մէ բացուած, ուսկից ներս մտած է virusը՝ այսինքն հիւանդութեան թոյնը. անոր դոցուիլը երբէք չկրնար զմեզ հանդստացնել, սակայն թէ առէն ինչ անցած լինցած է, ընդհակառակը այնպիսի ընթացք մը պիտի նմանէր այն յիմար հանգստութեան, զոր կունենայ հովիւ մը, երբ իր ոչխարները պահէ փարախին մէջ, բայց գայլն ալ միասին։

Chancre չդոցուած կամ անոր անհետացմանը զուգադիպելով, հի-

*անոնցմէ կողմէն երբեմն չատ զգալի, երբեմն ալ անընչմարելի բայց բժշկին աչքերուն միշտ անոանելի կերպով, երեւան կուգան երիտասարդական շրջանին սիֆիլիսներ։*

*Ուրեմն նա կսկսի սեռական ապականիչ յարաբերութենէն ետքին կամ ուրիշ չարախ վերջ։ Syphilis secondaire-ը յատկանիշ ընդոդը la roséole syphilitique կամ թէ առուսնիթ բառած երեւոյթն է։ Տեսնենք ո՞րեմն ինչ է այն։ Roséole-ը մարմնոյն ամբողջ մորթին եւ լորձնամաչկին վրայ անսովոր բծերու ներկայութիւնն է։ Այս վերջիններս, նայելով թէ կը գտնուին մորթին կամ լորձնամաչկին վրայ, տարբեր անուն մը կը կրեն եւ տարբեր ալ յատկանշանիներ ունին։*

*Մորթին վրայ անոնք կը կոչուին syphilides, ասոնք ուրիշ բան չեն եթէ ոչ հարիւրաւոր արեան հատաքաղցներ կազմուած այն պրիւնով որ մեր ամէնափոքրիկ երակներէն դուրս հոսելով, մորթին հաստութեանը մէջ կը վերերգուի։ Անոնք երեւան կուգան ընդհանրապէս կուրծքին, կռնակին, որովայնին եւ երանգներուն վրայ։ Անոնց ձեւը չրջանակ մը, կամ կէս–չրջանակ մը կը յօրինէ, տարածութիւնը ոսպի մը չափ է, գոյնը կարմիր է, բայց սխտոր կարմիր մը, ոչ պայլուն, չոր, նման հին եւ անեղ ժանպոնի։*

*Մատներով չօշափելով պիտի զգանք թէ անոնք մորթին ընդհանուր մակերեւոյթէն հազիւ զգալապէս բարձր են։ Եթէ վէնքը մօտէն դիտենք, պիտի անտեսնենք բարակ ու ճերմակ գիծեր, որք պըզտիկ չրջաններ կը չինեն եւ ճուկի կեղեւանքի (փուլ) կերպարանքը կառանան։ Երբ այս վերջիններս եղունգով քերթենք, զանոնք չենք վեթատեր, ինչպէս որ այդ կը պատահի ուրիշ մորթային հիւանդութեան մը մէջ, որ է le psoriasis։*

*Syphilide-ները ընդհանրապէս ցաւ չեն պատճառեր, ի բաց առեալ երբ գտնուին գլխուն մաղոտ մորթին վրայ ուր անտանելի քերուածք մը յառաջ կը բերեն։*

*Ասոնք են ահա երկրորդական փրանկախտի արտայայտութիւններէն ոմանց նշանները։ Միւսները, որք ընդհանրապէս լորձնամաչկին վրայ ի՛երեւան բայց եւ որք կրնան տեսնուիլ նաեւ մորթին վրայ, կը կոչուին plaques muqueuses։*

*Բիծեր են ասոնք ալ, որք կլոր կամ հաւկիթաձեւ կը գտնուին ծնողականան զործարանները, չրթունքներուն ներսի եւ բերնին ու կոկորդին ամբողջ մասերուն վրայ։ Թաց են անոնք, թուխ մանիչակագոյն կամ մոխրագոյն բայց միշտ սխտոր կերպարանքով։ Plaques muqueuse-ները, syphilide-ներու նման քիչ չատ դուրս կելլեն լորձնամաչկին ընդհանուր մակերեւոյթէն։ Այս հակիրճ նկարագրութենով լմնցուցած կըլլանք երկրորդական փրանկախտին պլխաւոր արտայայտութիւններուն արտաքին նշանները։ Այժմ մեզ կը մնայ խօսիլ անոնց ախտաբանական արժէքը։*

*Ասոնք ապացոյց մը կը կազմեն հաստատելու համար թէ սիֆիլիսի արիւնը նոր կազմուածք մը ստացած է։ Եւ արդարեւ, զործնականապէս, մի քանի փոփոխ պարագաներու մէջ, երբ chancre-ը ապաքով կերպով չէ ճանչցուած, բժիշկը կ'ապաւէ անոնց երեւան գալուն, որպէսզի իր վերջնական զաղափարը յայտնէ։*

*Անոնցմով հիւանդը կատարեալ սիֆիլիտիք մը եղած է եւ այդ պատճառաւ կազմիչ փրանկախտ կամ syphilis constitutionelle, կը կոչեն երկրորդ չրջանին։ Այդ միջոցին սկսեալ, եթէ նա չխնամուի, ենթակայ է անեղեալաւ երրորդական սիֆիլիսի հետեւանքներ։*

*րը, որոց մէջ կը գտնուին, 'ի մէջի այլոց, ներդիկութիւնը տառապեցնող ամենէն սոսկալի եւ անբուժելի հիւանդութիւններէն, որք սովորաբար, երրորդական կնճռոտութիւն կամ complications tertieres ընդհանուր ատացուածքին տակ ամփոփած են: Թէ ո՞րչափ կը տեւէ երկարող չրջանը, այսինքն ե՞րբ կ'սկսի երբորդը, անկարելի է որոշ պատասխան մը տալ այդ հարցման: Այդ ժամանակամիջոցին աւելի ճոխ տեղեկութիւն կարելի չէ երեւակայել:*

*Հիւանդներէն ոմանք, նոյն իսկ չվնասուած յառաջացած ծերութեան մը մէջ կը մնանին, առանց կրելու իրենց ախտին որ եւ է մեկ աղէտալի հետեւանքը: Ուրիշներ, բարեբաղդաբար չատ քիչեր են ասոնք, հոգեկան խիստ գաղմանուածի մը, roséoleէն երեք, հինգ կամ վեց ամիս վերջ, զոհ կ'երթան երբորդական անբուժելի մեկ ինճռոտութեան: Այս երկու ծայրայեղութեանց մէջ կը գտնուին սովորական դէպքերը, այսինքն անոնք որք կը պատահին roséoleէն երեք, հինգ, տասն, քսան տարի կամ նոյն իսկ աւելի վերջ:*

*Հիմայ մեզ կը մնայ երկարօրէն խօսիլ երբորդական ֆրանկախտի արկածներուն վրայ, սակայն կը մտածենք թէ այդ կէտը իր պատշաճ տեղը պիտի գտնէ այս ուսումնասիրութեան այն մասին մէջ, ուր մանրազօտութեան պիտի ենթնենք սիֆիլիթիքներու ազատման: Ուստի մեկզի ձգելով առայժմ այդ խնդիրը տեսնենք թէ այդ չրջաններէն ո՞րոնք են անոնք, որոց մէջ, սեռական յարաբերութեանց ժամանակ, մաքուր անձ մը կրնայ ապականուիլ, եւ ո՞րոնք այն պարագաները, ուր վարակում մը կրնայ տեղի ունենալ մարդկային կեանքի պահպանող ուրիչ սովորական դործողութեանց մէջ: Այդ պիտի ըլլայ ատ', մեր յաջորդ յօդուածին նիւթը:*

*Իզմիր* ՏՕՔ· Վ· ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

# ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ ՄԸ *

*Շատ գժբաղդ ու չարքաշ կեանք մը ունեցեր եմ պղպիկութեանս, մայր մը եւ երկու քոյր ունէի, որոնմէ մեկը լինձնէ երկուս տարուս մեծ, միւսը երկու տարի պզպիկ էր: Հօրս երեսը չի տեսայ, տարի ու կէսուայ երեխայ եմ եղեր՝ այն պատերազմութեան է դնացեր: Մայրս լալով կը պատմէր թէ տմուտանտալէն նաքը հինդ տարի միայն մնացեր է ատենը: Մահկանացուին սեւ օրերը աչքիս առջեւէն անդին չեն երթար . . . չատ տառապեր եմ, տատապած են լինէ հետ նաեւ մայրս ու երկու խեղճ քոյրերս . . . կէս կուչ, կիսամերկ, զրկուած կեանք մը ունեցեր լինք . . . բայց երնէ՛կ այդ օրերուն, խիղճս վիճաուիլ մը չեմ թեթեւ, հոգիս տատրակի մը չափ անբիծ էր . . . Մայրս տակաւին միչտ կուլար, երբեմն բարեկեցիկ տան մը աղջիկը ըլլալուն համար չատ գժուար կուգար իրեն չքաւորութիւնը, հարստ ալ էր, չէր ուզեր որ իր պահատիճները ուրիչները իմանային: Անձկանօք հոգիէս նամակին, լուրի կ սպասէր, տարինները կ'անցնէին առանց լուր մը բերե-*

* Տես Ա· Տարի Թիւ 46, երես 1099:

լաւ, միայն մերթ ընդ մերթ դժգոհութիւնով վերադարձողներէ կ'իմանայինք թէ խիստ չտայր խօլ անհնչիւն կեանքը մը կ'անցուներ հոն, այնպէս որ անոր մշկ օրուայ մէջ ամպէտս վատնած դամարը մեր առջեղ ընծանիքին մշկ առտուայ աղբատան կը բաւէ եղեր ինձ մօտս հոգին կը քաշուէր այս անիրաւ լքեալին հանդէպ։ Մօրեղբայրներս կ'ուզէին վրս անոր քով զրկել, մայրս կը համոզէին ըսելով " իր գտակը անոնցով արևուտը կ'երայ, գարձի կուգայ "։ Բայց մայրս իրեն միացած մշկ հաւասկ ապաւէնն ալ կործանելու վախով չէր հաւաներ։ Կօչկակարի մը մօտ աշկերտութեան առաքրվ 13 տարեկան էի, հինգ տարի կեցայ։ Բայց օրավճառու վարպետներս չարաճճական չէին վճարեր եւ մինուոյն տեղն չէին ալ մեզ տար որ արհեստը սորվիմ՝ պիշեր ցերեկ մօտս աղաչեցին, համոզեցի որ գիս հօրս քով զրկէ։ Անոնց կինը, որուն ցաւերը մինչև կոկորդը եկած էին, համակերպեցաւ վերջապէս։ Պարտքերնիս արդէն պիղծ էր։ Մեղմ մնացած վերջին չոյսը՝ տուներնիս՝ գրաւի դրինք եւ ճամբուս ծախքը հայթայթեցինք։

Մեկնումիս օրուան նախորդ գիշերը մինչև լոյս աչքերնիս չի խարխեցինք, մայրս ձեռքերս իր ափերուն մէջ առած կուլար եւ անհատնում ազդարանքներ կընէր. " Սա՛ ալ ըսէ՛, չմոռնաս — Մայրս կ'ըսէ ինձ՝ հէ՛յ անսիրտ, ինչո՞ւ համար կերած հացս արցունքներով չաղէլ տուիր եւ արցունքներս ալ արևտուր նեղուիլը . . . " Յետոյ մեռնի մը կ'ըսէր հատկապաղուն, ես ու քոյրերս կուլայինք . . . Այնքան համբոյրներ, այնքան լացեր, տղեխոչ պիրկընդխառնուելներ, որ այսօրուան պէս միտքս է։

Առաուն մինչև ժամ մը անդ ճամբել գալով մայրս՝ վերջին խօսքը եղաւ. "Հարցո՛ւր անխիղճին ինձ՝ ի՞նչ եմ ըներ որ ա՛լ այս կողմը չի դայիր . . ." Ձայնը արցունքներուն մէջ հալեցաւ . . . Ջրկոպաները լինձն բարկացաւ ինձ " կնաթաթոյ մի՛ ըլլար, պահպանիտ եղնտղ երկի մարդը սրտոտ ըլլալու է "։ Բաւական հեռացեր էինք արդէն՝ մայրս դեռ կը պոռար հոևէր, " Տղայ, երկէ չի կրնաս հայրդ տեսնել՝ դուն ալ հոն չի մնաս, իրեն պէս չըլլաս, հերի՛ք է որքան վիշտ կրեցիր... վերջը մայրական կոմբը հնչալ չեմ ըներ..." Սիրտս այնքան յուզուած, փլած, այլայլած էր որ համբան կլած այնքան նեղուխիճնդիս բան մը չեմ յիշեր։ Միտքս մշկ ամենէն յուզիչ սրտաշարժ խօսքերը իրարու քով կը բերէի կը հիւսէի, որպէսզի հօրս դէմ եղնելուս պէս բոլորն ալ մոռնամ թափիլ եւ սիրտը չարժելով իրեն կարօտս լը ախտացնէր ընտանիքին ծոցը վերադարձնէի։ Այս երազներով հասայ վերջապէս Եզնիկա։ Այլ սակայն ի՛նչ գտայ յուսախաբութիւնն էր այն որ կրեցի . . . Հայրս ատամնի մոտաւ մեռեր ինչուն օտար տղայ մը տնօրինելու պէս վարուեցաւ հետս։ Իմ ամենէն սրտաշարժ խօսքերս լուի խոյնոմի մը չափ աղդեցութիւն չըրին իրեն, ու երբ ես իմ միտքիս ու անկեղծ սրտմտութեամբս

մերթ կուլայի ու մերթ կը կչտամբէի՝ անիկա բոլորովին անզգայ "Ի՛յ, չատ գլուխ մի՛ ուռեցնիր, խմոլը՛ւ քեզի՞ պիտի մտիկ ընեմ, եթէ հոս խելօք կենաս, աղի՛կ, ապա թէ ոչ հետդիդ վրայ ետ կը դարձնեմ քեզ հիմա...„ կ՚ըսէր: Պատմիչի խանդոտ եւ բոլորքաւած բոլանդակ զգացումներուս եռուզեռումին վրայ սառ ջուր մը թափեցին կարծես. զգացի թէ անօգուտ է գարձի բերելու այս ձեւը, որոչեցի ձայնս կարել եւ մօտը մնալով անոր մարդկային թմրած զգացումները արթնցնել մկիկի մկիկիւ:

Գանըզին՝ որ գաւառացի այնքան չատ ուշիմ հայերու բաղդը չինաց եւ փայլուն ապագայ մը երաշխաւորած է՝ հօրս հոգիին դեղեզմանը եղած էր, անոր սիրելին բոլոր զգացումները միաւորեր, թաղեր եւ մէկէն ի մէկ ատամպելական հարստութեան մը սեղանատու լսել բազձանքը ահեղացուցեր էր մէջը: Հայրս սոսկալի խաղամոլ մը գարձեր էր, այնքան մոլի՝ խմոլ ատամկէն՝ որ օրերով հաց ուտելը կը մոռնար: Թաղապահիցներ կը պատմէին թէ սկիզբի մեկ երկու տարիները բաւական գլուխ չտնած է աշխատելով, բայց օր մը յանկ սրծ բաղդախաղի բռնուելով ամբողջ ունեցածը մեկ գիշերուան մէջ փճացուցեր եւ ա՛լ այնուհետեւ բանը գործը ձգելով ինքզինքը բոլորովին բաղդին խաղերուն յանձներ է, այնպէս որ օր մը հարեւաններով կը խաղայ եւ յաջորդ օրը հագուստին մը վրայ կը դադայ, օր մը լորտի մը պէս կը հագուի, ուրիշ օր մը էշ յետին մուրացիկին պէս ցնցոտիներու մէջ կը պտ՚ուըտի: Վերջապէս տեսնողին, յուզումնալից, չկրնար կեանք մը կը հաւատացնի թէ անգամ մը երեք ժամուան մէջ երկու հազար ոսկի չահելը ու կորսնցուցեր է միանգամայն. ուրիշ օր մը 3000 ոսկի ձաղկեր է՝ բայց հինգ օր ետքը 160 ոսկի պարտքով դարս եւլեր է արձակուհէն: Այդպիսի այնքան սոսկալի կեդրոն դերին եղած էր այս մոլութիւնն որ դիչեր ցերեկ հանգիստ վայրկեան մը չունէր, չանած օրը ուրախութենէն եւ կորսնցուցած օրը տրտմութենէն չէր կրնար քնանալ: Ինչ սըխալ եւ ցաւագին օրեր անցուցի... Անգամ մը, հաւատամ՝ որ երանելի վրայ երեք օր անօթի պահեցայ... վերջապէս նայելով որ ամէն ինչ անօգուտ էր, գէթ անօթի չի մնալու համար՝ սիկարտ չծխողի մը խնութիւը աչկերտ մտայ, բայց միւս կողմէ անգադար կը յորդորէին կը ձանձրացնէի հայրս որ իս պատ մտացած էր հետուն տուն մը ունենալը:

Օր մը ուխտուն ոսկի բերած էր, համոզեցի որ տասը կէսը տուն դրկէ, չատ խօսքով յորդորեցայ, ծրարեցինք եւ նամակին հետ պատկան գրի որպէսզի երկու օր ետքը քաղաք դնացող երկրացիի մը հետ դրկէինք տուն: Բայց վերջին պահուն ծրարը տեղը չի գտնելով՝ ապչեցայ. խաղի մէջ կորսնցնելէ ետքը՝ պտնածս ալ տարեր վրայ տուեր է երեր:

Ես՝ դրեթէ անօթի պահելով՝ մէկ քանի տարուայ մէջ 4 ոսկի

*խնայեր էր, զոր գժբաղդ մօրս պիտի ղրկէր, խեղճին ապրուստները մինաքս էյնալով անօթութիւնն, ամէն ղրկանք յօժարակամ կը կրէր ... Բայց առաւ մը ո՛րքան զայրացայ տեսնելով որ զրպտնէս գողցած տոլաճ էր սրահատուհւոյ քով քովի չորած ոսկիներս ... իրիկունը խանութէն վերադարձիս բարկութեամբ յանդիմանեցի զինքը. "վատ ուղուդու էր, ա՛ռ չորս ոսկիիդ տեղը," ըսաւ ու խոչոր ծրար մը առչիւս նետեց: Համրեցի, 950 հատ գաղղիական ոսկի էր: Երբ զինքը կը համոզէի ատով ծննդեամբ զառնալու համար. "Դեռ ա՛չ տղա՛ս, կ'ըսէր, սա տակաւին մէկ տասնեորդը չէ իմ մսաղրած հարստութենես." Ինչ որ ալ ըրի կարելի չեղաւ զինքը համոզել, միայն լաօք տաւաւ որ այլեւս յախուռն չի խաղայ — խաղամոլի խոստում — քանի քանի՛ անգամ խոստացած եւ ծանր պատգամներու տակ էյնալով տուն վերադարձեր էր:*

*Գիտէի որ պիչերը քունը չպիտի գար, եւ գիս քնացնելուն պէս պիտի փութար խաղալու, վաստկած դումարը կրկնապատկելու քառապատկելու յոյսով, ուստի որոչեցի չի քնանալ եւ հսկել: Գիչերուան ժամը չորսը կար՝ անկողնէն ելայ, հագուեցայ, գրպակը բացայ եւ գրամադրարը անուխին տակ դնելով պատրաստուեցայ դուրս ելնելու, անմիջապէս ցառքեցի սեղէս եւ դէմը անկուսցայ, հոս ճչմարիտ կուիւ մըն էր որ սկսաւ մեր երիտքին միջեւ: Ոգի ի բոին կ աչխատէր ձեռքես ճաղոպրիլ ինքզինքը դուրս նետել թեւերն տակի դումարով մեկտեղ. բայց ես ալ որ հաստատապէս որոշը էի գիմագրել կռտրել անդամ մը մսլեկան հաչուին՝ բոլոր ուժովս կը մաքառէի... Ինչ սխուր եւ միտդամային ահաւոր սեսարան էր, կը հայհոյեր, կը պռաար, կը զարնէր, խոչ ես կաղաչէի, համոզել կը ճգնէի եւ միաժամանակ ինքզինքս կը պաչտպանէի, վանդղ սխերիս թշնամիի մը պես կը զարնէր: Անգամ մը մանուանդ գինչ մնաց պիտի սպաննէր, չեմ գիտեր ինչպես գաչոյն մը անցուցեր էր ձեռքը՝ զոր ճիշդ կողես ուղղեց, բարեբաղդաբար յաչզնդայ ձեռքին բռնել եւ զէնքը առնելով նետել... Ճիշդ ժամուկէս տեւեց այս գիրկընդխառնուրնն, կատղած կատղածի, անօրինակ պայքարը: "Թող տա՛ր, կը հեռար, կամ գիս եւ կամ քեզ կ'սպաննեմ..." Մարկ չէի ընելու բարկութենէն կը ճաթէր, վերչապէս տեսնելով որ տեղի չի պիտի տար եւ չի կրնալով զսպել իր բորբոքած կիրքը, այո տուեր, ա՛հ... ինքզինքը տանգուխէն վար նետեց... Նետեցի վար վազեցի... Հոգս տնկնդան գիտակին դէմ պատչ ինքզինքս... ափսո՛ս, խեղճին բանը բուտած էր... ի զուր լացի, ողբացի... չունչը պաղրած էր: Հետզհետէ սառող մարմնոյն վարած՝ աչքերը բռնել կը փորձէի, զոր, ատ՛ղ այլեւս չի բացաւ տնգամ մըն ալ...:*

*Ատ՛ այսպէսով հօրս մահուանը պատճառ եղայ... գրեթէ ձեռքովս սպաննեցի զինքը... քանի քանի տնգամ սպատնաց թէ ժիր երիտքէն մէկը պէտք է որ մնանի՝ ինքը հրաժարելու համար իր*

*ցանկութենէն ... ես մարիկ չըըլլ ... Միշտ չարունակ պիտ կը տանջէ ... Սպանուած հօրս պատկերը աչքիս առջեւէն չերթար ... Իրաւ է թէ ո՛չ ոք գիտցաւ հօրս մահը ինչ պարագաներու մէջ տեղի ունեցաւը, կամ ուրիշի գոհ եղած կարծելին ու խաղեցին, վասնզի քահանայական կամ ճգնաւորի հետք չունէր վրան, սակայն այս բանը, այս դաղտնիքը մանկիկ մէջ ծանկուած ոսկերը աւելի կը չարչարէ դիս ... Երանի՛ թէ մարդկային օրէնքը գտեր ու պատասխանէր դիս, ամանկով դուցէ քաւած ի՛ըլլայի հայրապետս ոճիրս ... Այո՛ ոչ ոք գիտցաւ. ես առաջ փառաջ ծննդավայրը ի՛նչ՝ հօրս կեանքը արժող զոհասիրութիւն ... Մայրս օրհնեց զիս, իր սուրբ կեանքին վերջին օրերը երջանիկ անցուց եւ գոհութեամբ փակեց իր աչքերը Թեւեր բուս մէջ, քոյրերս նմանապէս երջանիկ եղան եւ դիս օրհնելով մնացին ... Հաղարաւոր աղբատներ չքաւորներ օրհնեցին դիս, բայց ո՛չ մէկը մարդէն անցուց թէ արատաւոր ձեռքի մը չնորհները կը վայելեն ... Եւ կը սոսկամ մտածելով թէ՝ լոյն խաբեբայութիւնը չարմատած այս օրհնութիւնները մէյմէկ պատասխանութիւններ պիտի ըլլան ինձի հանդերձեալ աշխարհին մէջ ... Ատուած ալ՝ մարդոց դործերուն արդարացատ եւ վերջապէս պատասխանը՝ կարծես աչք խփել ձեւացուց մեղքիս հանդիպելով եւ օրէօր դարմանալի յաջողութիւններ տուաւ ինձի. ամէնուրեք ինչ գործ որ ձեռնարկեցի անհրեւակայելի արդիւնքներ տուաւ, նոյնպէս ընտանեկան ամէն բարեաստութիւններ վայելեցի... Արդ Տ. Հա՛յր, խնդրեմ, ապահովե՛ դիս, ատենք ամէնը երկնային խորին արդարութեան երկարամիտ հանդուրժումները չե՞ն արդեօք ... ըսէ՛ Յոդութիւն կա՞յ ինձի գործած մեղքիս համար, զոր մարդկային, ընկերական դատաստանէ վախնալով երկար տարիներ ծածկած եմ սիրտիս խորը զգուշաւոր՝ նեղսած վէրքի մը պէս, եւ որուն խոխատանջին այլեւս չեմ կրնար դիմանալ ... ։ »*

*Այս ատեն ու չկրմռանդ ծերին ձայնը՝ խորհրդիչներէ առկախուած արտասրի կայլակի մը պէս՝ կը թրթռար, եւ երկիւդած ի՛ս դասեր Ատուածոյ պատուհանէին վճիռներ։*

*Տէրտէրը՝ որ ինքն ալ այս յուղիչ պատմութիւնէն դգածուեր եւ քանիցս փղձկեր էր՝ այլայլած բայց անկեղծ չեչտով մը ըսաւ, « Ատուածդ Յոդութիւն չնորհեսցէ՛ ... »*

*— Բայց վատահացո՛ւր իրաք կը չնորհէ՞ մեզի ։ ։*

*— Այո՛, անկասկած, ինչը ըսած է թէ ամէն զղջացո՛ղ որ կը խոստովանի ու ի՛ապաչառէ ներումին պիտի արժանանայ։ Ասկէ զատ, — վրայ բերաւ Տ. Հայրը, — քու գործած մեղրդ կարծուածին չափ ծանր յանցանք մը չէ. իրաւ է թէ հօրդ մահուանը պատճառ եղած ես, սակայն ուղղակի պատասխանատուն դուն չես, ինչպէս է... դուն բարի նպատակով ուղիղ ես չարը խափանել ... Եւ ո՞վ գիտէ տակաւին թէ՝ նախախնամութեան մտքը չի կայ այս գործուն մէջ*

որպէսզի դուն այդ կերպով յաջողիս կեանքի մէջ եւ այնքան բարիքներ սիրես չորս կողմդ . . . »

Այս խօսքերը կը պատահեցնեն Աբրահամ աղան, Տ. Հայրը պեռ ժամ մը խօսելու այս նիհատով, յետոյ պահպանիչ մը կարգաց, աղաչեցաւ եղեռնակը եւ առնմանը ձղկեց։ Ու երբ մեղաւորը այս պէսիկ խուցէն դուրս կ'ելնէր՝ չատ թեթեւ զգաց ինքզինքը։

Այդ Ջաակին հաղորդուեցաւ՝ 20 — 30 տարիներէ ի վեր առաջին անգամը ըլլալով.

## Ե

Երբեմն մարդ լաւ գործ մը ընել ուզած առեն՝ ախտաւոր անհոգութիւնը մեզ ու աղետաբերը չանգռանքներէն մէկը կը դարձէ, թեզու թիւն մը՝ զոր երբէք չի պիտի ուզէիր ներել եթէ վատահ չըլլայիր իր՝ միամիտ, անզգոյշ բարեմտութիւնն մը արդիւնքն է։ Ահա այս պատմութիւնն է որ՝ Տ. Վահանը պատմած է Մամաս էֆ. ի՝ անոր հոգիին նորոգումը ձեռնարկած առեն։ յուզիչ բան մը պատմելու համար այս բարերարին առաջին գործումը պատմելէ՝ առանց առկայն անձին ո՛վ ըլլալը յայտնելու։ Բայց Մամաս էֆ. այնքան խանդավառ, այնքան եռանդէն անցեր է որ՝ պարզամիտ քահանան բերնէն փախուցեր է "խնամիդ" բառը։ Մամաս էֆ.ին ալ այսքանը չատ է իսկ. անիկա արդէն ջուր չեզած տեղը պիտի լողալ, ո՛ւր մնաց այսպիսի ինքնայայտ պատեհութիւնէն չօգտուիլ։ Ինչպէս տեսանք՝ փոքրիկ է այս հին եղեռնութիւնը երբեմն զինք գործածելով Աբրահամ աղայի խոչոր հարստութեան բամիներից ըլլալ։ բայց Աբրահամ աղայի խրոխտ ու անհեղհեղալի կամքէն յուսահատած՝ վերջապէս ընդդ. գատ. օգնականներն երկար ու ձիճաւոտ ամբաստանագիր մը մատուցեր է, ուր երդուելիւնը խեղաթիւրելով կատարեալ ոճիրի մը մոլխովը ցոյց տուեր է։ Այս վերջինը՝ բաներուն եւ խելացի պաշտօնեայ՝ թէեւ կարեւորութիւն չէ տուեր այս փցուն ամբաստանութիւնն, բայց վերջապէս պատչած պատեր է առանձնակի բացատրութիւն մը լսել Աբրահամ աղայէն, որ ամէն բան տեղն ի տեղը պատմելով սա բարի ու անպորձիչ պատասխանը տուեր է։ "Անոթ եղիր, դուն քեզ մի՛ խռովեր ըսեր է արդարութեան ողջմիտ պաշտօնեան, գործածդ ոճիր մը չէ, այլ պարզապես դիպուած մը։ Դուն բարի գործ մը ընել ուզեր էս, սակայն մարդն պատժուեր է երկինքէն։" Գալով օրէնքին, նա արդէն բոլորովին պատժաքերծ կը համարուհանէ զքեզ, ո՛չ թէ միայն անոր համար որ ժամանակի անցուդարձով գործը ինքնին փճացեր է, այլ որովհետեւ քու արարքդ երբեւ յանցանք նախատեսող արտաղրութիւն մը չկայ պատժ. օրինագիրքին մէջ։

Մխիթար խոստովանահօր անխոհեմութեամբ լեզուէն ապրեցուցած այս հին ու տմարդն ծանկուած գաղտնիքը սակայն Աբրահամ աղայի կեանքին վրայ չատ աղետաբեր կերպով ազդեց. հոգեկան

*հղօր ցնցումով մը խարխլեց անոր բարոյական ինքնավստահութեան հաստատը, եւ խղճի այն մահացու որդը՝ որ մինչեւ այն ատեն ամենէն անտեսանելի անոր ներսիդին ցաւագին ծակ մը փորած լռիկ մնչիկ կը կրծէր՝ հիմա իր թաքուն խորչէն դուրս ելած ամէն կողմէ անոր կծու յանդիմանութիւններ բերել կը թուէր։ Թէեւ երկնի պաշտոնեան Ամաուծոյ կողմէ եւ երկրի պաշտօնեան օրէնքին կողմէ վինքը անմեղապիր, անպարտ կացուցած էին, սակայն այն կը թուէր արդէն տեսնել բարոյականի, ազաքինութեան իր հոյակապ չէնքին փոչեցրիւ փլուզումը՝ չէնք մը՝ զոր 35 տարիներու անսպառիւա եւ դիմառաւ վարքովը միայն չինել յաջողած էր։ Այս յանդիմանութեան ձայնը, որ ատաջ իր սիրտին խորէն յուչիկ երեւն փափաք կը թուէր, այս անգամ կը կարծէր լսել նոյն ձայնը յայտնապարբառ, ամէն կողմերէ, խուժող քամիին եւ սահող սիւքին մէջէն . . . Այն վչտալի երկկլանէն, ջուխտակ կիրակիին նախընթաց երեկոնէն ի վեր, ուր Աբրահամ ազան վչտալի դիչեր մը անցուցած էր, այլեւս երբէք չի կրցաւ հին զուարթ օրերուն վերադառնալ, ընդհակառակը աւելի տխուր, աւելի մաղձոտ եղաւ։ Շատ քիչ անգամ գոնէին դուրս կ'ելնէր։ Յաջորդ 4–5 ամիսներուն մէջ հազիւ հինգ հեղ խանութի դիռոյ ժամ երթալն ալ առաջուան պէս կանոնաւոր չէր։*

*Աղքատներուն զարհեալ կը բաշխէր իր ողորմութիւնները, առ չինէն ալ աւելի անհոգիւս։ սակայն տեսակ մը վարանում կար իր ամէն չարժումներուն մէջ։ երեն այնպէս կը թուէր թէ ամէն մարդ լսած էր իր երիտասարդութեան պատմութիւնը, բոլորն ալ գիտցած էին թէ ո՛ւրկէ է իր հակայ հարստութեան աղբիւրը։ Աղքատի մը դրամ տուած ատեն կը վախնար թէ քովէն մեկը երեսն ի վեր պիտի պոռայ։ « Հերի՛ք է օրքան մեղի կլլեցուցիր թէ ողորմածութիւն կ'ընես, գիտենք հիմա այլեւս թէ՝ ըրածդ ուրիչ բան չէ՝ բայց միայն տեսակ մը կաշառք՝ Յիսուսի կողմէ երանացած այդ հէք մարդոց միջոցով արդարանալու համար . . . »*

*Ծանրան մեկը բարեւած ատեն չիկնուածի չատագոյն մը կը սբրտկուէր գէմքին վրայ, կը կասկածէր թէ բարեւը պիտի մերժուէր Մեկ քանի յարդելի անձնուիրութեանց՝ իր բարեկամներուն՝ վարմունքին մէջ տեսակ մը ցուրտ վերաբերում նչմարել կը կասկածէր եւ ինչքերեն կը մրմնջէր։ «Ատենք ալ լսած են . . . » Փողոցէ մը անցած ատեն իրեն այնպէս կթռդար թէ՝ տղաքները, հարսները ու աղջիկները մատով գինքը ցոյց կուտան եւ կը քախտան իրարու ականջին « Հայրասպա՛նը . . . »*

*Թէեւ իրականին մէջ ո՛չ ոք, նոյն իսկ իր ընտանիքի անդամները բան մը չէին գիտեր բնաւ եւ չէին կրցած բնաւ այս կասկածականի փոփոխութեան պատճառը գիտնալ. սակայն անդամ մը կասկածը անոր ներսը ինկած՝ անհնչի թոյնի մը պէս՝ կը ծաւալէր, կեանքը սոսկալի տանջանքի փոխելով։*

Զ

Նոյեմբերի մէջ ցուրտ ու միգամած օր մը բազմութիւնը հետզհետէ կը խռնուէր Աբրահամ աղայենց դրան առջեւ, բոլորն ալ սքսուր՝ յուզեալ եւ տպչահար էին։ Անակնկալ եւ տարօրինակ լուր մը չանկարծ անաբեկած էր բոլորն ալ։ "Աբրահամ աղան ինքզինքը ... կախեր է ... " Հաւատալիք բա՞ն է։ — Երիտասարդ մը՝ ազգատ, սիրանալ կամ չսուաբեկ՝ կրնայ իր կեանքին վերջ տալ,— լսուած է դէմ։ — Սակայն ծեր մը, Աբրահամ աղայի պէս խելացի հարուստ եւ բարեպաշտ հայր մը եւնէ ինքզինքը կախէ՛... Դուժը իրաւ էր՝ զըժբաղդաբար

Գրասենեակին մէջ դանուած էր թուղթի մը որուն վրայ հատատ, աղտոտ, խոչոր գիրերով — իր գիրը, — Աբրահա՛մ ... է՛չ Աբրահամ ... պէ՛չ Աբրահամ ... բառերը միայն գրուած էին։

Հակառակ անոր բարբարոս վախճանին՝ բոլորն ալ լացին ու կսկծացին անոր դադարին չուրջը, միայն Մամոս էֆէն հոն չէր. յանկարծական կաթուածի պէս քան մը ունեցեր էր. չի գիտցուիր ուրախութենի՞ն թէ ցաւէն, դուն պիտի ըսէիր հարկաւ՝ հարստահատելու իր ըղձը Աբրահամ աղայի հետ մէկէն ի մէկ գերեզմանն գլորելուն համար։

Գ. Ն Է Լ.

## ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

# ԽՈՐՀՐԴԱԻՈՐ ԿՈՉԸ

( JEAN MADELINE )

Իվ Գարտաէք պրըթօնեան ազատ գիւղերով մը իր ծնած գիւղը կը դառնար։ Տխուր ու անուռնման էր տափաստանը։ Լուսինը կ'մարմրըբէր եղեւիններու անտառին վրայ։ Նաւաղը՝ մահապը ուսին՝ կ'քալէր ամայի մեծ թեան մէջէն ու կ'երգէր։

Կ'երգէր չատ հինաւուրց ողբերգ մը, որովհետեւ նաւաղներու երգերը յատկանական են ու միակերպ՝ ինչպէս ովկիանին ալիքները։ եւ որովհետեւ երկար տարիէ ի վեր որ կ'նաւարկէր Ջինու ծովերուն վրայ՝ պահի չէր ունեցած տոքվելու նոր յանկերգները ...։

Կը վերադառնայ, ըսէ իրեն,
Երբ խոպանուկը ծաղկի նորէն։

Այս ողբերգը երգած էր ծայրագոյն արեւելքի նաւատանդիսանոցին մէջ՝ գեղին մարդոց քով. երգած էր գայն գիշերները՝ նաւուն մէջ՝ արեւելքի լուսաւորնկրուն տակ։ Ու երբ, երկու օր առաջ, Թրիտան չոգենաւը խարխափ կ'նետակր Պրէսթի նաւահայքին մէջ, դեռ բերանն էր նոյն երգը։ Այն ատեն նաւապետը, անհանելով անոր

ակռաման աչքերը, ըսած էր. «Տղա՛ս, կարծեմ կ՚փափաքիս երթալ նշանածդ տեսնել»: Եւ ումը օգուտ հրամայած էր Իվ Գարաքեչին որ՝ ուրախութենէն՝ քիչ մնաց սիրտը դրկէը նուագուելու: Շոգենաւով մինչեւ Բարնօզ գացած էր ու հիմա հեռուէն կուգար դէպի իր գիւղը՝ Բլէօքաուզ, անցնելով մութ գաշտերէն:

Բանի կ՚մօտենար գիւղին՝ մի առ մի մարքին առջեւ կուգային անցեալին յիշատակները: Կամ ատելի ձիչ՝ երբէք մոռցած չէր անցեալը: Ամէն բան իր տեղը մնացած էր իր մարքին եւ իր սրտին մէջ, ինչպէս որ առին բան վերառին իր տեղը կ՚գտնէը այս կրտսիմէ սրկերին մէջ ուր կ՚թուի թէ վհանքը անչարժութենէն դառնապատած է: Աւասիկ Բէրլօֆի ժայռերը որոնց անհլտապոյր գանգուածները կը ցցուին այն վայրենի բարձրութիւններուն մէջ ուր, կըսեն թէ, ժամանակաւ մարդկային գոներ կատարուած են, եւ ցարտարին՝ առին աչնան՝ հոն կ՚վերագարձնէ վարդագոյն բիծերը, նման արիւնի հետքերուն որոնք անչնջելի կ՚մնան: Աւասիկ վազելի խաչաքարը ուր՝ թափօրներու անցած պահուն՝ տափատանի ծպտիկներէն չհեռացած պահակներ կ՚կանգնին: Աւասիկ Սէն Նիքօլայի հետաքրքիր մատուռը՝ խորափոր ճամբուն եզրը, եւ այն ազբիւրը որ յախճապակեայ կոյս մը կ՚կրէ, ու խոռչատուր կաղնին: Ամէն բան հոն էր, ոչինչ փոխուած էր, ոչինչ չարժած էր իր տեղէն: Եւ վարը, ճամբուն ծայրը, գիւղին հանդարտութիւնը մէջ, իր ծերուհի ծնողներն ալ միշտ միեւնոյն տեղն էին, միշտ նոյնը, հայրը ընդարձակ չքմեղէնին մէկ անկիւնը՝ լոկ մնչկէ իր մարած ծխափողը բերնին մէջ ծամելով, մայրը խնոցիին մէջ իր կարասը ծեծելու զբաղած, ու իր նշանածը, իր սրտին հատորը, պայծառ աչքերովը այն Անեղէն, համակ Թարմ, համակ Ժպտուն, որուն խանգակաթ նայուածքը իր վրայ մնացած էր՝ ակնարկս մինչ ծայրը . . . :

Ո՛չ, իր հոգիին մէջ, իր երեւակայութեան հոգիին մէջ ալ բան մը փոխուած չէր, բան մը չարժած չէր իր տեղէն, մինչեւ իր գիւղին մղձաւանջով հեռու՝ այնքա՜ն տարիներ հոսիսոնականութեան տակ տարուբերած էր . . . :

Կը վերադառնայ, ըսէ իրեն,
Երբ խոպանեակը ծակի նայէն:

Իվ Գարաւէք կ՚հասնէր չորսհարիւրհինգերորդ տարին գիւղը: Ան կ՚քալէր պերեզմանատան երկայնքին վեր գոց եզերող խրամին բարձր զառիվայրը կ՚սրբէ ճամբուն վրայ՝ վաղնջական սովորութեան մը համեմատ երեսը խաչակնքելց: Իր նախահայրերն էին գոցս կ՚ողջունէր այսպէս: Իր վիրտարձի ճամբուն վրայ առաջին հանդիպողները անոնք էին: Իր երկը ընդհատած էր ի յարգանս անոնց: Մեծ լռութեան առջեւէն կ՚անցնէր: Բայց Իվ Գարաւէք չանկարծ կանգ առաւ. ձայն մը հասած էր ականջին:

Այս ձայնը կարծես գերեզմանատան պատէն կամ խրամին գոսխ-

վրէն կուգար, նեղսէն զարնուած թեմիու հարուածներու նման։ Հեռաւոր լուր, տարտամ աղմուկ մըն էր, փակուած տեղէ եկող աղմուկ մը։ Իմ Գարատէք ականջ առաւ։

Աղմուկը զգրած էր։ Թեմիու սիրտ մը միտին կ'չարժէր սահրուն մէջ։ Մուխը ամէն կը թանձրանար՝ յոյսէ հեռէ լուսինը անեւ-ւոյթ եղած էր նեղևիններու անտառին հետեւ։ Իմ Գարատէք վերբա-կաու քալել, բայց նորէն կանգ առաւ։ Յորդրդաւոր աղմուկը դարձ-եալ կ'սկսէր լսուիլ։ — Երեւակայութեան արդիւնք, մտածեց հա-ւատալն, կամ թեմիու պատին մէկ ձերպին մէջ պահուըտած անաս-ունի մը աղմուկը։

Ուրուականներու չէր հաւատար։ Չէր հաւատար նաեւ թէ գե-ւերը կ'պարեն ատիաստանին վրայ կամ մեռեալներու ոգիները կը թափառին գերեզմաններու չուրջը։

Իր ճամբան չարունակեց թեմիու ու արագ քայլերով։

Կը վերադառնայ ըսէ իրեն,
Երբ խոպանակը ծագին նորէն։

* * *

Երբ լուծեմը հասաւ, գետ ներսը ճրագ մը վառ կ'ճնար։ Դուռը գոցուած չէր։ Մէկէն սեմին վրայ հիւանցաւ։

Իր ծերուհիները հան էին, երկուքն ալ։ Հայրը հասած էր չըմի-նէին անկիւնը, մոտած ծխափողը բերնին մէջ։ Մայրը սեղանին առ-ջեւ՝ ծալած բազուկներուն վրայ հանգչեցուցած էր գլուխը, որդ-եօք կ'քնանա՞ր, կ'աղօթէ՞ր կամ թէ կուլար յայտնի չէր։

Նահատակն ըսաւ։

— Բարեկուն ձեզ։

Այն ատեն ծերուհիները աչքերնին վեր առին։ Գրան սեմին վրայ տեսան իրենց զաւակը, ու մէկէն սկսան ողբագին վայիւններ արձակել։

— Դժբաղդութի՞ւն մը կայ ասոնց մէջ։

Իմ Գարատէք գլխիկոզին կտրած էր։ Ոտքի վրայ կ'կենար, մա-լաստը մէջտեղ ուսէն կախ։ Անձկութեամբ կ'պահէր ծերուհիներուն որոմախոխիծ գէմքերը։ Մայրը կ'պօռար անընդհատ։ «Ան՛ղճ զա-ւակս, խե՛ղճ զաւակս»։ Հայրը, վատասանին անկիւնը, բերանը չէր բանար։

Այն ատեն, իմ Գարատէք տեսաւ որ մօրը գլուխը ծածկող լոմին ծայրերը քակուած էին՝ իրը աւտլի նման . . . ։

Սոսկալի ձայնով մը հարցուց։

— Ո՞վ մեռած է հոս։

Մայրը անդադար կ'կրկնէր։

— Ան՛ղճ զաւակս . . . ։

Իմ Գարատէք մօրը մօտեցաւ, ուժգնօրէն բռնեց անոր ուսերէն,

իր նաւապետ կոչած ձեռքերով թօթուելէ ետք եւ երեսն ի վեր պոռաց.

— Ո՞ւր է Անդրէն։

— Աղօթէ երեսդ հասար, խեղճ զաւակս . . . ։ Այս առտու հողը պիտի ընդունի քեզ։

Իվ Գարապէտ մեռածը դուռ լուանալուն պէս գերեզման երթալ։ Գիշերը անցուց վառարանին ետեւ, աչքերը անխղճալի, դէմքը դաժան, առանց բառ մը արտասանելու։ Բայց իր սիրտը մահաբեր մը զարձած էր։

Հետեւեալ առաւօտ, ձերմակ խնձորենիներով զեղեցկացած առաւօտ մը, նորէն կարծես դէպի գերեզմանատունն տանող այն ճամբան ուրիշ անցած էր իր երկը։

Ծերուհիները անոր ընկերացան։ Ու ցոյց տուին այն տեղը ուր մաղուած էր իր պապենական։

Գեղձիլ մը հովանիին տակ էր անոր գերեզմանը, գերեզմանատան պատին քով, ճիշդ ճամբուն եզերք։ Հողը դեռ նոր ըրքրուած էր։

— Ի՞նչ ունիս, զաւակս։

Ի՞նչ ունէր Իվ Գարապէտը։ Աչքերը լայնօրէն բացուած՝ անանկ բան մը ունէին երեսը նայուածքին մէջ։ Դէմքը, իրը վերջալոյսի հովէ մը յուզուած, սարսափ կ'արտայայտէր . . . ։

— Հո՞ս է . . . հո՞ս է կըսէք . . . ։

— Այո՛, զաւա՛կս, հո՛ս ալէտք է ծնրադրես եւ աղօթիս։

Ջնրադրեց։ Երեսին պէս բազուկները բարձրացուց եւ պոռաց.

— Աղմուկը՛ . . . աղմուկը՛ . . . ասկից էր որ աղմուկը կուգար . . . ։ Անդրէն էր որ պիտի կը կանչէր այս գիշեր . . . ։

* * *

Նոյն կարծեցին թէ չմեռաւ։ Երեսն էր վրան։ Կ'ուտար, բերանի հարուածներ կուտար իր պէտուն։

— Կ'ըսեմ ձեզի թէ պիտ կ'իյնէր, եւ ես առանց ականջ կախելու՝ հետացայ . . . ։ Բացէք դարպաղը, բացէք . . . ։

Հէգ ծերուհիները հեծեծալին կ'ողբային իրենց զոհին չմեռնելուն վրայ։ Ուղեցին փորձ մը ընել գինք հանգստանցնելու համար. ուստի քաղաքապետը կանչել տուին եւ դարպաղը բացին . . . ։

Ու պարզուած անապատին առջեւ՝ ամենքը սոսկում մով եան քաչուեցան։

Մեռելը իր դարպաղին մէջ երեսն ի վեր դրած էր։ Սարսափանար դէմք մը ունէր։ Իր երկու ձեռքերը բզբռուած ու կրծուած էին . . . ։

Իվ Գարապէտի ըսածը ճշմարիտ էր։ Աղջիկը աղջ մաղուած ըլլալով՝ օգնութեան կանչած էր, ճիշդ այն պահուն որ իր նշանածը կանցնէր ճամբէն։

ՎԱՐՍԱՄ

# ԼՐԱԳԱՂ

## ՄԵՐ ԱՆԱՆԴԻՆ

✻ Մերթ ընդ մեր գանգատները կ'յայտնուին Թէ ինչո՞ւ համար Ա. Մամուլ աւելի լայն տեղ մը չյատկացներ Լրագրաղի բաժնին: Որքան ալ իրաւացի ըլլան այս գանգատներն ու դիտողութիւնները, մինչ կողմէ զանոնք յայտնողները ապահովաբար մեր չեն ըներ անդրադառնալու առ պարագային վրայ Թէ մեր Առաջնորդարանի լուրերը շատ սահմանափակ են և ստէպ կարևորութենէ զուրկ՝ հրատարակութեան համար: Ամէն անգամ որ Առաջնորդարանի Դիւանապետը կ'դիմենք լուրեր ստանալու, մեր առջև կը դրուին պաշտօնական թղթեր, ժառանգութեան և այլ անհատական այնպիսի աննշան խնդիրներ որոնց հրապարակութիւնը չենք կարծեր Թէ կարենայ շահագրգռել մեր ընթերցողները և որոնք՝ սակայն՝ լայնագոյն տեղը կ'բռնեն մեր Թղ. ժողովոյ օրակարգին մէջ և աւելի կենսական, աւելի կարևոր խնդիրներու տրութիւնը ժամանակը ու աշխատութիւնը կ'խլեն ժողովականաց ձեռքէն: Այսպէս, մինչ Թէ ո՞ւր մնաց երկաթ վարժարանաց անգոյ կամ ծայրայր Ուսումն. Խորհուրդը ամբողջացնելու խնդիրը, ո՞ւր մնաց եկեղեցապատշաճեան, Հիւանդանոցի հրաժարեալ անդամոց տեղ նորեր կարգելու գործը, ո՞ւր կրօն. ժողովի ընտրութիւնը և վերչապէս, ո՞ւր մնաց Գաւառ. ժողովոյ վերակազմութեան էական խնդիրը. ո՞ր օրուան կ'սպասէ այս տակաւին խնդիրներու լուծումը: Գաւառ. Փոխանորդ Հայրը, որքան կ'տեղեկանանք, վաղուց է Ժամ առաջ գործի ձեռնարկելու և իր պաշտօնը լմընցնելով մեկնելու բայց իր այդ իղձը իրագործելու համար հարկ է որ զինք շրջապատող Ժողովականները աճապարեցնող դեղ մը գտնէ, որպէս զի կարելի ըլլայ ձեռնարկել Գաւառ. ժողովոյ ընտրութեան որու վերջնական կազմակերպութենէն անշուշտ կախում պիտի ունենան լուծելու կազմալուծեալ ժողովները վերախմբելու, կրճատ խորհուրդները ամբողջացնելու կամ ի նորոյ ընտրելու, վարժարանները բարեկարգելու և զանոնք նպատակայարմար ծրագրով մը օժտելու աւելի կամ նուազ կարևոր հարցերը:

✻ Պատր. Փոխանորդ Դեր. Տ. Դանիէլ Ծ. Վ. Ցակոբեան քաղաքս Ժամանեցէն ի վեր երկու կիրակի յաջորդաբար Ս. Աստուածնայս եկեղեցւոյն մէջ քարոզեց՝ լաւ բազմաթիւ Ժողովրդեան: Անցեալ կիրակի ևս՝ հրաւիրուած Գօրտէլիօի Թաղ. Խորհրդին՝ նոյն գիւղին եկեղեցիին մէջ քարոզ խօսած է Ն. Դերապատուութիւնը: Ընդհանրապէս լաւ տպաւորութիւն կ'Ձողուն Պատր Փոխանորդ Հոր քարոզները՝ իրենց պարզ անաՁեւեւ և քրիստոնէական ներշնչումով տոգորուած բացատրութիւններով և դիւրահասկնալի ոճով:

✻ Դեր. Ցակոբոս Ծ. Վ. Շահպաղեան Գօլէն գիր մը ուղղելով տեղւոյս Թաղ. Ժողովին՝ խնդրած է վերչնական կարգադրութիւն մը ընել հանգուցեալ Մելքիսեդեկ Սրբազանէն իր ունեցած 15 ոսկւոյ պահանջի խնդրոյ մասին:

✻ Տիար Յ. Ալիխարի այս անգամուան յօդուածը՝ հակառակ մեր վախճաբին՝ չհատցնելու ստիպուեցանք տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ:

✻ Որովհետև Խմբագրութիւնս բաւական տրամադրելի ժամանակ չունի առանձին առանձին պատասխանելու իր ստացած անձն նամակներուն, ուստի իր Մեծ. Գործակալներուն և Արգոյ Բաժանորդներուն ուշադրութիւնը կ'հրաւիրէ իր հրատարակած **Նամակատուփի** բաժնին վրայ:

## ՆՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

✻ Ցաստանը Թաւրիզի Հակակիոլական Ընկերութեան եռամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը, որմէ կ'տեսնուի Թէ Ընկերութեան անդամոց Թիւը որ՝ իր կազմութեան սկիզբը այն է 1899 Մայիսին՝ 26 էր, հասած է այսօր 368 ի և ունի 7 մասնաճիւղեր գանազան քաղաքներու մէջ: Ընկերութիւնը յարաբերութիւն հաստատած է Եւրոպայի և Ամերիկայի նմանօ-

բինակ ընկերութեանց հետ և մասնակցած է այլ և այլ հակալկոլական միջազգային համաժողովներու։ Հրատարակած է երկու գրքոյկներ «Մի՛ խմիր» և «Մարդկութեան ամենամեծ թշնամին»։ Երեք տարուան մէջ Ընկերութեան մուտքը եղած է 1436 ղրան 35 կոպէկ, իսկ ծախքը՝ 1309 ղրան 15 կոպէկ. մնացորդը պատրաստ ղրամ 127 ղրան 20 կոպէկ։

✠ Նոյն քաղաքի Լատրանական Ընկերութեան վարչութիւնը տարբեր սիիզբը հրատարակած է «Երեխաների անունդը» անուն գրքոյկ մը, գործ Տօքթ. Կ. Յ Փաշայեանի, որ կարեւոր պրակ մը կը լեցնէ մանուկներու սննդեան խնդրոյն մէջ, քանի որ անունդը մեծ դեր կ'խաղայ անոնց կրթութեան մէջ, եւ ինչպես կ'ըսէ գրքին հեղինակը, ամէն մայր իր մանկան օրօրոցին մօտ պէտք է ունենայ մէկ օրինակ այս գիրքէն։ Գինն է 7 դրշ. կամ 1 1/2 ֆրանք։

## ՏՆՕՐԻՆԴ

✠ Յաւով կ'լսմանանք Թէ վենետիկի Մխիթարեան Մխարանութեան բազմամատակ և ծերունի անդամներէն Հայր Մանուէլ Վրդ Փաշունի ամսոյս 18 ին վախճաներ է Տատրգիւղի Մխիթարեանց վարժարանին մէջ՝ Տոքտորի հիւանդութեամբ։ Կ'ըսուի Թէ հանգուցեալին մարմինը, իր փափաքին համեմատ, պիտի փոխադրուի Վենետիկ ուր ի կենդանութեան պատրաստել տուած է արդէն գեղեցիկ դամբարան մը իրեն համար։ Հ Մանուէլ Փաշունի սիրուած և յարգուած եկեղեցական մըն էր Թէ Մխիթարեան և Թէ ազգ. շրջանակի մէջ և օգտակար ծառայութիւններ մատուցած է Ս. Ղազարի վանքին իր գիտական բազմաթիւ երկասիրութիւններով և իր վարչական կարողութեամբ. իր հեղինակութեանց մէջ նշանակելի են գլխաւորապէս ընդարձակ Տաղրատանութիւնը և երկհատոր Գիտական Բառարանը, երկու ըն ալ գրաբար։

✠ Նոյնպէս Ազէքսանդրիայէն մեր ամսոյս նամակները կ'զուժեն յանկարծական մահը՝ տեղւոյն խառն դատարանաց օրէնագէտ դատաւոր Կարապետ պէյ Բէխեանի, փառաւոր յուշարձանութիւն մը կանգնելու է ամսոյս 7 ին ի ներկայութեան բազմաթիւ Եղիպտական և օտար բարձրաստիճան պաշտօնատարներու։ 112 շքեղ պսակներ զրկուած են տակէ զատ փոխան ծաղկեպսակի՝ Ազէքսանդրիոյ հայ Ազգասիրաց Ընկերութեան 200 Ազգիւական ոսկւոյ նուէր եղած է։ Նոյնպէս Պոդոս փաշա Նուպար՝ իր յիշատակ հանգուցեալին, 100 Ազգ. ոսկի նուիրած է նոյն Ընկերութեան։ Կարապետ պէյ Բէխեան Պօլսոյ ծանօթ և նշանաւոր ազգայիններէն Ներսէսեանի փեսան է։ Խմբագրութիւնս կ'փութայ իր ցաւակցական զգացումներն յայտնել Բէխեան ազգիկր ընտանեաց և համայն պարագայից՝ այս դառնակսկիծ կորստեան առթիւ։

✠ Վերջին պահուն նոյնքան խորին ցաւով կ'տեղեկանանք Պօլսոյ հայ Թերթերէն՝ նախկին Մխիթարեան բազմամատակ հայերէնագէտ Մատաթիա Գարագաշեանի մահը՝ ի Պոլիս Բանկալթիի Ս. Յակորայ Անկլանոցին մէջ ուր հիւանդ կ'պառկէր երկար տաեներ ի վեր։ Հայ լեզուն և տոհմային բանասիրութիւնը շատ բան կը պարտին հանգուցեալի անխոնջ և պըրպտող ոգւոյն, որու անհետացումը զգալի բաց մը կ'Թողու իր ազնիւ ճեռնհասութեն մշակած գետնին վրայ։

## ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

✠ Պէրութէն կ'գրէ մեզ Պրիչ «Նոյ. 12|27 տեղի ունեցան տեղւոյս Ֆրանս բժշկական վարժարանին ասք Թորայի բընտութիւնները, Ֆրանքօ-Օսմանի պատերազմի ժրբրի երբ ներկայութեան. քննութեանց արդիւնքը յոյժ գոհացուցիչ էր։ Շրջանաւարտից Թիւն է 22, որոնցմէ 17 բժիշկ և 5 դեղագործ։ հայ շրջանաւարտներն են՝ իբր բժիշկ Տէրոբ Սիմոն ձրըճըլեան՝ Մալաթիացի և Զարեհ Ամատունի՝ Եօզկատցի։ իսկ դեղագործներէն՝ Տէրոբ Մխաթ Բէշիշեան՝ Կեսարացի և Սեպուհ Թէլլալեան՝ Սասցի որ մտադիր է յետոյ հաստատուիլ իր ծննդեան քովէ։ Ս. Ճրլճըլեան, իբր բժշկական յաջողակագոյն շրջանաւարտ Maternité Moniteur և ներքին հիւանդութեանց Բրօֆէսէօրին chef de clinique կոչուցած է, սուժամեայ կեպով»։

Խմբագիր - Տնօրէն
Մ. ՄՈՒՐԱԹԵԱՆ ՈՐԴԻ

Տպագրութիւն
Մ ՄՈՒՐԱԹԵԱՆ ՈՐԴԻ

## ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

*Մեր Ռոտոսոփի, Գահիրէի, Ազեքսանդրիոյ, Էսիրնէի, Իզմիրի, Մալաթիայի և կ. Պոլսոյ (հրաժարեալ) Ադն. գործակալներէն կ'ինդրենք որ համձին ղրկել իրենց վերջնական հաշուեցուցակները։*

## ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

*Մեր Կ. Պոլսոյ գործակալներէն Տիար Լէոն Շարրեան անձնական գրաւումներուն պատճառաւ հրաժարած ըլլալով այդ պաշտօնէն, Մայ. բաքարաքի գործակալութիւնն ալ միւս վարչ մխիթար Տիար ՆՇԱՆ ՕԶԱՆԵԱՆ, Պահչէ գաբու թիւ 59։*

## ԷՆԿԻՒՐԻՒԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

*Տիար ՍՏԵՓԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ յառաջիկայ 1904 տարուան տոթիւ առժամապէս տանձնած ըլլալով թերթիս գործակալութիւնը, կ'ինդրուի մեր նոյն տեղւոյ բաժանորդներէն յիշեալին հետ կարգադրել իրենց տակաւ հաշիւները և նոր շրջանի համար կամ ուղղակի խմբագրութենան և կամ յիշեալին դիմել բաժանորդագրուելու համար։*

## ԱՏԱԲԱԶԱՐԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

*Ատաբազարի մեր գործակալն՝ Տիար Ստեփան Ստեփանեան՝ իր գրաւմանց պատճառաւ հրաժարած լինելով, գործակալութիւնը յանձնուած է Տիար ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՓՐԻԶԵԱՆԻ, ուստի կ'ինդրուի մեր նոյն տեղւոյ բաժանորդներէն որ յիշեալին հետ փութան կարգադրել իրենց տակաւ հաշիւները, հակառակ պարագային, այսինքն՝ եթէ մինչև 49 րդ. թիւը դուցած չըլլան իրենց պարտքը՝ չպիտի դադրի անշուշտ հրատարակուած անունները։*

## ՆԱՄԱԿԱՏՈՒԻՓ

**Մարզուան**.— Պ. Աւետիս Կիւլպենկեան.— *Նախորդ տօրինակներու մէջ ձեր գործակալութենան ժամանակէն մնացած* **306** *դրուշի պարտքը բաբեհաճեցէք դոցել, այսպէս կը պահանջէ ուղղամտութիւնը. կ'դաւթինք որ յարդ ետուլ ականջ կ'ըլլաք մեր հրատարակչին դիմումին ալ։*

**Սը լազ**.— Տ. Փ.— *Ձեր սովորութենան հակառակ ուշացուցիք ձեր պատասխանը։*

**Այաշկերտ**.— Պ. Կ. Տ.ՙ Յովհաննէսեան.— *Ձեր խնդրած քանի մը պայմանաժամներն լրացան, արդեօք մտադրութիւն չունի՞ք վճարելու ձեր փոքրիկ պարտքը։*

**Երզնկա**.— Պ. Պ.՝ Աւդումաեան.— *Կ'սպասենք ձեր վերջնական կարգադրութենան*

**Մարզուան**.— Պ. Գ. Գ.— *Շնորհակալութիւն ձեր ինքնաշարժ առաջարկին համար, դանդաղելու տեղի մը չունինք ոչ օրէ՛ բացի վաղամի բրօֆէսօրէ մը։*

**Էնկիւրիւ**.— Մ. Մ.— *Կրնաք մեղի ղրկել դին 55 դրուշ։*

**Տիարպէքիր**.— Ղ. Ս.— *Տեսնելէ վերջ կրնանք կարծիք յայտնել։*

**Պանտըրմա**.— *Նախորդ Գործակալ Կ. Պ. — Համեցէք փութմացնել ձեր պատասխանը։*

**Պէյրութ**.— Ա. Գ. Գ., եւ Ց. Տ. Թ. —*Կ'խնդրենք որ համիք փութացընել ձեր բաժնեգինը։*

## ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՈՅ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

Տիար Մ. Ալեմանաչեան *Մանչսթըրէ* 1 Անգլ. ոսկի փ. ծաղկեպզտակի Տիկին Սրբուհի Ս. Փէօղրպեանի մասուան առթիւ.

ՀՈԳ. ԸՐԲ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ա.յրի Տիկին Ռ. Պ. Պաշըճեան 20 *Ֆրանք* փ. ծաղկեպ. *Թագուոր Ա.ատաքելեանի մասուան առթիւ.*

---

## ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆԳԱՂՏՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

| | |
|---|---|
| *Տօքթ. Կոստանդ* | Յ. ԱԼՓԻԱՐ |
| *Մէղրի Բոպեն* | Ղ. ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ |
| *Ամրան գիշեր մ'ի Զմիւռնիա (Նեմս)* | Մ. Ո. |
| *Փոսին Զայնը* | ԼԵՒՈՆ—ՄԵՍՐՈՊ |
| *Սեուերու Դաստիարակչութիւնը* | ՎԱՐՍԱՄ |

---

*Գրաստուին ստացած է՝*

*ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՆԵՐ.*—*Կեանքը առանց հաշուարի, Հաւատր Ա՛ր պրեց Նիրվէս Վրդ. Դանիէլեան, Տպ. Վիէննա, գին 6 գրուշ։*

---

## ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ը. Մամուլի *բաժանորդագրութիւնը բացարձակապէս կՀնթակ է։ Սրբէք նկատողութեան չպիտի առնուին առանց բաժանորդագրի ներկայման՝ եզած դիմումները։ Բաժնեգիները կրնան դրկուիլ Մանուսաքոսով, փ. գրով և կամ Պոմպատան բուլոլ 20 հատ 1 գրուշնոց բուլը 20 գրուշի հաշուով։ Կորսուած Թերթեր վերստանալ փափաքող պէտք է որ վճարեն անոնց գինը։ Հասցէի փոխոխութեան պարագային անհրաժեշտ է երկու գրուշ դրկել։ Չհրատարակուած յօդուածք ետ չեն տրուիր, եւ առանց բացատրութեան անպատասխանի կ'մնայ այս առթիւ խնդրուած ո եւ է բացատրութիւն։ Կ'ընդունուին նաեւ ծանուցումներ չափարը գիներով։*

Ը. Մամուլի *բաժանորդագրութիւնն է։*

| | | | |
|---|---|---|---|
| *Թուրքիոյ* | *համար տարեկան* | **50** | *վեցամսեայ* **30** *գրուշ* |
| *Արտասահմանի* | » | » | **12** *ֆրանկ* |
| *Ռուսաստանի* | » | » | **5** *ռուբլի* |

*ՀԱՍՏ* **40** *Փարա*

*Ամսագիրս կ'ծախուի Պօլիս եւ կեդրոնատեղին ու միակ գործակալն է Ս Ս [illegible] ՍԶԱՆԵԱՆ Պահչէ Գարու փ 59, կ'գտնուի նաեւ ինչպէս Բերայի [illegible] եւ բոլոր լրագրավաճառներու եւ ծխավաճառներու մօտ հատը 40 փարայի։*

*Ուզուակի բաժանորդագրուիլ փափաքողը պէտք է դիմէն Խմբագրութեան։*

*Հասցէ՝*

م. ماموریان — ازمیر

آر ولیان مامول» غزتهسی صاحب امتیاز ومدیر مسئولی

**Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ**

ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ

«ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ»

Շաբաթաթերթի

Իզմիր

**M. MAMOURIAN FILS**

RÉDACTEUR - PROPRIÉTAIRE

de la Revue Hebdomadaire

«AREVELIAN MAMOUL»

Smyrne